

SEINÄJOEN AMMATTIKORKEAKOULU
SEINÄJOKI UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Juuli Juntunen

Rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estäminen pankkialan näkökulmasta

Opinnäytetyö

Syksy 2021

SeAMK Liiketoiminta ja kulttuuri

Tradenomi (AMK), Liiketalous

SEINÄJOEN AMMATTIKORKEAKOULU

Opinnäytetyön tiivistelmä

Koulutusyksikkö: Liiketoiminta ja kulttuuri

Tutkinto-ohjelma: Liiketalous

Tekijä: Juuli Juntunen

Työn nimi: Rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estäminen pankkialan näkökulmasta

Ohjaaja: Henri Teittinen

Vuosi: 2021

Sivumäärä: 59

Liitteiden lukumäärä: 1

Tämän opinnäytetyön tarkoituksena oli tutkia pankkialan roolia rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämisessä. Työn tavoitteena oli selvittää, miten pankkiala pyrkii estämään rahanpesua ja terrorismin rahoittamista. Työn toisena tavoitteena oli selvittää, miten viime vuosina tiukentuneen lainsäädännön velvoitteet ja aiheeseen liittyvät ilmiöt käytännössä näkyvät pankin toimihenkilöiden päivittäisessä työssä.

Opinnäytetyön teoriaosio koostuu kahdesta osuudesta, joista ensimmäinen käsittelee rahanpesua ja sen historiaa, rahanpesuprosessin menetelmiä ja vaiheita, terrorismin rahoittamista käsitteenä, valvontaviranomaisia sekä rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen nykytilannetta Suomessa. Toinen osuus käsittelee oikeudellista viitekehystä, johon sisältyy pankkialan kannalta keskeisin lainsäädäntö ja EU:n sääntely sekä lainsäädännön asettamat velvoitteet pankeille. Teoriaosiossa käytetyt lähteet koostuvat pääosin aiheen kirjallisuudesta, lainsäädännöstä, viranomaislähteistä ja viranomaisten dokumenteista.

Tutkimus toteutettiin kvalitatiivisena tutkimuksena ja aineistonkeruumenetelmänä käytettiin teemahaastattelua. Tutkimukseen haastateltiin neljää pankissa työskentelevää henkilöä, jotka työskentelivät pääasiassa henkilöasiakkaiden parissa. Haastatteluissa edettiin etukäteen laaditun haastattelurungon pohjalta ja haastattelut toteutettiin yksilöhaastatteluina. Tutkimusaineiston analyysitapana käytettiin aineistolähtöistä sisällönanalyysiä.

Tutkimustulokset osoittivat, että pankeilla voidaan katsoa olevan keskeinen rooli rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämisessä. Tutkimuksessa selvisi, että pankin toimihenkilöillä oli yhteneviä näkemyksiä ja samankaltaisia kokemuksia aiheeseen liittyen. Tutkimukseen osallistuneet toimihenkilöt kokivat asiakkaan tuntemisen olevan tärkeimmässä asemassa rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämisessä. Sääntely on tuonut lisää vastuuta pankin toimihenkilöiden päivittäiseen työhön sekä muuttanut totuttuja toimintatapoja. Haasteena toimihenkilöt kokivat ilmiöiden tunnistamisen ja koulutuksen osittaisen puutteellisuuden. Tutkimus tuotti ajankohtaisen katsauksen siihen, miten pankkialalla tulee työskennellä rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämiseksi.

¹ Asiasanat: rahanpesu, terrorismin rahoittaminen, asiakkaan tunteminen, ilmoitusvelvollisuus

SEINÄJOKI UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Thesis abstract

Faculty: School of Business and Culture

Degree programme: Business Management

Author: Juuli Juntunen

Title of thesis: Prevention of money laundering and the financing of terrorism from the perspective of the banking sector

Supervisor: Henri Teittinen

Year: 2021

Number of pages: 59

Number of appendices: 1

The aim of this thesis was to study the role of the banking sector in preventing money laundering and the financing of terrorism. The objective of this thesis was to provide a current overview of how the banking sector prevents money laundering and the financing of terrorism. The second objective was to find out how the legal obligations imposed by legislation and related phenomena impact the daily work of bank employees.

The theoretical section consists of two main parts. The first part deals with money laundering and its history, the methods and stages of the money laundering process, the financing of terrorism, supervisory authorities, and the current status of money laundering and the financing of terrorism in Finland. The second part deals with the legal framework, including the key legislation and EU regulations for the banking sector, as well as the legal obligations of banks to prevent money laundering and the financing of terrorism.

The study was carried out as a qualitative study, using a semi-structured interview as the data collection method. Four people working at a Finnish bank were interviewed for the study at individual interviews. The interviews were based on an interview framework prepared by the interviewer. The data was analyzed using data-driven content analysis.

The results of the study showed that the banking sector plays an important role in preventing money laundering and the financing of terrorism. The bank employees had similar views and experiences regarding the prevention of money laundering and the financing of terrorism. The employees who participated in the study thought that knowing your customer was the most important factor. The regulation has brought more obligations and responsibilities for the banking sector and influenced the daily working routines of the bank employees. The result showed that the employees would like to get more support and training in countering money laundering and terrorism financing. This thesis helps people working at banks to get a current review of how to prevent money laundering and the financing of terrorism.

¹ Keywords: money laundering, the financing of terrorism, know your customer, obligation to report

SISÄLTÖ

Opinnäytetyön tiivistelmä	2
Thesis abstract	3
SISÄLTÖ	4
Kuva-, kuvio- ja taulukkoluetelo	6
Käytetyt termit ja lyhenteet.....	7
1 JOHDANTO	8
1.1 Opinnäytetyön tarkoitus ja tavoitteet	9
1.2 Opinnäytetyön rakenne	10
2 RAHANPESU JA TERRORISMIN RAHOITTAMINEN	11
2.1 Rahanpesun määritelmä	11
2.2 Rahanpesun historia	11
2.3 Rahanpesun menetelmät ja vaiheet.....	12
2.4 Terrorismin rahoittaminen	15
2.5 Valvontaviranomaiset.....	16
2.5.1 Finanssivalvonta	16
2.5.2 KRP:n rahanpesun selvittelykeskus.....	17
2.5.3 FATF	18
2.6 Rahanpesu ja terrorismin rahoittaminen Suomessa.....	18
3 OIKEUDELLINEN VIITEKEHYS.....	23
3.1 Laki rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämisestä.....	23
3.2 EU:n sääntely.....	24
3.3 Laki varojen jäädyttämisestä terrorismin torjumiseksi	26
3.4 Kansainväliset finanssipakotteet	27
3.5 Rahanpesu ja terrorismin rahoittaminen rikoslaissa	27
4 LAINSÄÄDÄNNÖN ASETTAMAT VELVOITTEET PANKEILLE	30
4.1 Riskiperusteinen lähestymistapa ja riskiarvio	30
4.2 Asiakkaan tunteminen	31
4.2.1 Yksinkertaistettu tuntemisvelvollisuus.....	33
4.2.2 Tehostettu tuntemisvelvollisuus	33

4.2.3	Tosiasiallinen edunsaaja.....	35
4.2.4	Asiakkaan tunnistaminen ja henkilöllisyyden todentaminen.....	35
4.2.5	Tuntemistietojen säilyttäminen.....	36
4.3	Selonotto- ja ilmoitusvelvollisuus.....	38
5	TUTKIMUKSEN TOTEUTUS.....	41
5.1	Tutkimusmenetelmä ja tutkimusprosessi.....	41
5.2	Tutkimuksen luotettavuus.....	44
5.3	Tutkimustulokset	46
5.3.1	Ilmiöiden esiintyminen.....	46
5.3.2	Lainsäädännön asettamat vaatimukset.....	48
5.3.3	Pankin sisäiset toimintatavat ja koulutus.....	50
6	JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA	52
	LÄHTEET	55
	LIITTEET	59

Kuva-, kuvio- ja taulukkoluetelo

Kuvio 1. Rahanpesun vaiheet.....	14
Kuvio 2. Transaktiot Suomeen ja Suomesta ulkomaille vuonna 2020	22
Kuvio 3. Riskiperusteinen arviointi	32
Taulukko 1. Rahanpesuilmoitusten määrät ilmoittajaluokittain 2018–2020.....	21

Käytetyt termit ja lyhenteet

AML	Anti-Money Laundering, rahanpesun estäminen
CRS	Common Reporting Standard, verotietojen vaihtoa koskeva standardi
ETA	Euroopan talousalue
EU	Euroopan unioni
FATCA	The Foreign Account Tax Compliance Act, Suomen ja Yhdysvaltojen välinen verotietojen vaihtoa koskeva sopimus
FATF	Financial Action Task Force (on Money Laundering), hallitusten välinen rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen vastainen toimintaryhmä
HE	Hallituksen esitys
KRP	Keskusrikospoliisi
KYC	Know Your Customer, asiakkaan tunteminen
OECD	Organisation for Economic Co-operation and Development, taloudellisen yhteistyön ja kehityksen järjestö
PEP	Politically Exposed Person, poliittisesti vaikutusvaltainen henkilö
YK	Yhdistyneet kansakunnat

1 JOHDANTO

Rahanpesulla tarkoitetaan toimintaa, jolla laittomien varojen alkuperä pyritään erilaisten toimenpiteiden avulla salaamaan rikoshyödyn menettämisen tai oikeudellisen seuraamuksen välttämiseksi (Keskusrikospoliisi, 2020). Rahanpesu on olennainen osa talousrikollisuutta, harmaata taloutta sekä kansainvälistä rikollisuutta. Terrorismin rahoittaminen on varojen luovuttamista tai keräämistä terroristista tarkoitusta varten. Andersénin (2020, s. 11) mukaan rahanpesu ei ole ollut Suomessa paljoakaan esillä, vaikka siihen liittyen on viime vuosina ollut meillä historiallisen laajoja rikostutkintoja Virossa, Ruotsissa ja Tanskassa. Rikostutkinnoissa on ollut epäilyinä myös suomalaisia tahoja. Rahanpesun valvonnan tiukentuminen ja maailman turvallisuustilanteen kiristyminen ovat vaikuttaneet yhteiskunnallisesti ja näkyvät suomalaisten arjessa. Tuhannet ilmoitusvelvolliset valvovat asiakkaidensa taloudellista toimintaa ja kysyttäessä jokainen on velvollinen todistamaan, ettei ole osallisena rahanpesussa tai terrorismin rahoittamisessa.

Tehokas tapa estää rikollista toimintaa, erityisesti rahanpesua ja terrorismia, on poistaa rikollisilta rahoitus ja mahdollisuus talousasioiden hoitamiseen (Andersén, 2020, s. 17). Rahanpesun estämistä ja paljastamista pidetään yhtenä tehokkaimmista keinoista järjestäytyneen rikollisuuden torjunnassa. Rahanpesu ja terrorismin rahoittaminen muodostavat huomattavan uhan globaalin rahoitusjärjestelmän turvallisuudelle ja luotettavuudelle. Kehittyvä teknologia, lisääntynyt digitalisaatio ja kansainvälisyys ovat tuoneet omat haasteensa, kun rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen menetelmät ovat monipuolistuneet. Rikolliset pyrkivät jatkuvasti keksimään uusia keinoja, joilla peittää rikollisen rahan alkuperä ja saattaa rikolliset varat laillisen rahoitusjärjestelmän piiriin teknologiaa sekä lainsäädännön aukkoja hyödyntäen. Rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estäminen vaatii rikollisen toiminnan trendien perässä pysymistä.

Tämän opinnäytetyön aiheena on rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estäminen pankkialan näkökulmasta. Aihe valikoitui sen ajankohtaisuuden ja yhteiskunnallisen merkityksen sekä opinnäytetyön tekijän oman mielenkiinnon vuoksi. Aihe on rajattu talousrikollisuuden torjunnan kokonaisuudesta koskemaan rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämistä, koska se kuuluu olennaisimpana osana pankkialan toimintaan. Opinnäytetyö käsittelee pankkialaa Suomessa ja aiheen ilmaantuvuutta kansallisella tasolla. Lainsäädäntö on muuttunut paljon viime vuosien aikana, jonka seurauksena uudet velvoitteet sekä lisääntynyt rahanpesun ja terrorismin uhka on vaatinut pankkeja ja muita ilmoitusvelvollisia kehittämään toimintamallejaan. Pankkeihin on kohdistunut yhä enemmän Finanssivalvonnan suorittamaa valvontaa, jonka

taustalla on muun muassa ylläpitää pankkitoiminnan luotettavuutta ja riskienhallinnan menettelyjä.

1.1 Opinnäytetyön tarkoitus ja tavoitteet

Opinnäytetyön tarkoituksena on tutkia pankkialan roolia rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämisessä. Työn tavoitteena on selvittää, miten pankkiala pyrkii estämään rahanpesua ja terrorismin rahoittamista. Työn toisena tavoitteena on selvittää, miten viime vuosina tiukentuneen lainsäädännön velvoitteet ja aiheeseen liittyvät ilmiöt käytännössä näkyvät pankin toimihenkilöiden arjessa. Opinnäytetyön pääpaino on teoreettisessa osuudessa, jonka lisäksi toteutetaan laadullinen tutkimus teemahaastatteluna. Haastattelun avulla pyritään saamaan teorian tukena vastaus tutkimuskysymyksiin ja käytännön katsaus siihen, miten rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estäminen näkyy pankin toimihenkilöiden työssä. Opinnäytetyöllä ei ole toimeksiantajaa, mutta se on suunnattu yleisesti pankkialalla työskenteleville.

Rahanpesusta ja terrorismin rahoittamisesta on tehty useita aikaisempia tutkimuksia ja opinnäytetöitä. Lisääntynyt uutisointi aiheen ympärillä on varmasti lisännyt aiheen suosiota myös opinnäytetöiden parissa. Opinnäytetyöt ovat tutkineet aihetta eri ilmoitusvelvollisten näkökulmista, kuten asianajajan, kirjanpitäjän ja tilintarkastajan. Myös pankkisektorin näkökulmasta on tehty aikaisempia tutkimuksia. Opinnäytetöinä rahanpesusta ja terrorismin rahoittamisesta on tehty esimerkiksi oppaita pankin toimihenkilöille, tarkastelu asiaa riskiperusteisen lähestymistavan kautta ja haastateltu pankin AML-yksikön toimihenkilöitä. Tässä opinnäytetyössä aihetta tutkitaan pankissa henkilöasiakkaiden parissa ja päivittäisessä asiakaspalvelussa työskentelevien toimihenkilöiden näkökulmasta. Monet aihetta käsittelevät opinnäytetyöt on myös tehty monia vuosia sitten, jonka jälkeen lainsäädäntö ja ohjeistukset ovat muuttuneet.

Opinnäytetyö vastaa seuraaviin tutkimuskysymyksiin:

- Mitä on rahanpesu ja terrorismin rahoittaminen?
- Millä tavoin pankkiala pyrkii estämään rahanpesua ja terrorismin rahoittamista?
- Mitkä ovat lainsäädännön pankeille asettamat keskeisimmät velvoitteet ja mihin ne perustuvat?
- Miten lainsäädännön asettamat velvoitteet sekä rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen ilmiöt näkyvät pankin toimihenkilöiden päivittäisessä työssä?

1.2 Opinnäytetyön rakenne

Opinnäytetyö koostuu johdannosta, teoriasta, empiirisestä tutkimusosuudesta sekä johtopäätöksistä. Johdannossa esitellään opinnäytetyön tarkoitus, tavoitteet ja rakenne. Opinnäytetyön teoria koostuu kahdesta osuudesta, joista ensimmäisessä käsitellään rahanpesua ja sen historiaa, rahanpesun prosessin menetelmiä ja vaiheita, terrorismin rahoittamista käsitteenä, valvontaviranomaisia sekä rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen nykytilannetta Suomessa. Toisessa osuudessa tarkastellaan oikeudellista viitekehystä, johon sisältyy pankkialan kannalta keskeisin kansallinen lainsäädäntö ja siihen vaikuttava EU:n sääntely sekä lainsäädännön asettamat velvoitteet pankeille. Teorian lähteet koostuvat pääosin aiheen kirjallisuudesta, lainsäädännöstä, viranomaislähteistä ja viranomaisten dokumenteista. Keskeisenä lähteenä on käytetty KRP:n rahanpesun selvittelykeskuksen vuosikertomusta. Tutkimuksen toteutusta koskevassa osuudessa käsitellään tarkemmin tutkimusmenetelmiä, tutkimusprosessia, tutkimuksen luotettavuutta ja analysoidaan teemahaastattelun tutkimustuloksia. Lopuksi käydään läpi johtopäätökset ja yhteenveto tutkimuksesta. Pohdintaosiossa arvioidaan opinnäytetyön onnistumista sekä jatkotutkimusehdotuksia.

2 RAHANPESU JA TERRORISMIN RAHOITTAMINEN

2.1 Rahanpesun määritelmä

Rahanpesun tarkoituksena on pyrkiä peittämään rikoksella hankitun rahan tai omaisuuden alkuperä ja saada se näyttämään laillisesti hankitulta (Sahavirta, 2008, s. 21–22). Keskeistä rahanpesussa on saada rikoksella hankittu omaisuus näennäisesti laillisessa muodossa rikoksen tekijän käyttöön, ja tällä tavoin salata varojen alkuperää edeltävä esirikos sekä rahoittaa mahdollista jatkuvaa rikollista toimintaa. Rahanpesuun käytetty omaisuus voi olla mitä tahansa rikoksella hankittua omaisuutta tai varallisuutta. Yleensä se on joko käteistä tai pankkitilillä olevia varoja, mutta se voi olla myös asuntoja, autoja tai muuta arvotavaraa. Rahanpesua edeltää aina jokin esirikos, jonka tarkoituksena on ollut tuottaa taloudellista hyötyä ja jolla laitton raha tai omaisuus on hankittu. Näitä rikoksia voivat olla esimerkiksi huumekauppa, lahjusten vastaanotto, varkaus tai veronkierto.

Rahanpesu liittyy olennaisena osana talousrikollisuuteen ja on kiinteä osa kansainvälistä rikollisuutta (Poliisi, 2020a). Rahanpesu on erityisesti järjestäytyneen rikollisuuden keskeisimpiä toimintatapoja. Tämän vuoksi rahanpesu on suuri kansainvälinen ongelma ja rahanpesun paljastuminen on tärkeää, koska sillä yleensä rahoitetaan uusia rikoksia. Järjestäytynyt rikollisuus pyrkii usein kätkemään rikoksella saadun hyödyn ylikansallista rahoitusjärjestelmää käyttämällä johonkin toiseen valtioon, joka ei ole esirikoksen tekopaikka (Lahti & Koponen, 2007, s. 146). Rahanpesun estämisellä pyritään pitkälti poistamaan rikoksesta saatu rikoshyöty ja estämään sen käyttäminen

2.2 Rahanpesun historia

Rahanpesun käsitteen on katsottu syntyneen Yhdysvalloissa 1920-luvulla kieltolain aikana, kun järjestäytyneet rikollisryhmät ja erityisesti mafia pyrki peittämään laittomasti hankittujen varojen alkuperää pesulaliiketoiminnan avulla (Sahavirta, 2008, s. 19–20). Mafia ansaitsi kieltolain vallitessa isoja rahasummia uhkapelien järjestämisestä ja laittomien tuotteiden myynnistä. Asiakkaat maksoivat tuolloin yleensä kolikoilla, joiden vaihtaminen pankissa seteleiksi olisi ollut epäilyttävää. Ratkaisuna ongelmaan rikolliset perustivat kolikoilla toimivia automaattipesuloita, jolloin rikoksella hankitut varat saataisiin näyttämään liiketoiminnassa laillisesti hankituilta eikä kolikoiden vieminen pankkiin herättäisi epäilyksiä. Rikolliset pystyivät häivyttämään

varojen alkuperän perustamalla tai ostamalla uusia yrityksiä ja sotkemalla laittomat varat liike-toiminnasta saatuihin laillisiin tuloihin. Rahanpesusta ”*money laundering*” tuli kuitenkin vakiintunut käsite Yhdysvalloissa vasta myöhemmin 1970-luvulla Watergate-skandaalin vuoksi. Ensimmäistä kertaa tuomioistuin käytti rahanpesua käsitteenä ratkaisussaan vuonna 1982, jolloin Kolumbian huumekaupan tuotto konfiskoitiin eli määrättiin menetettäväksi valtiolle. Tämän jälkeen rahanpesusta tuli kansainvälisesti tunnettua Etelä-Amerikan huumekartellien myötä ja sen torjuntaan alettiin kiinnittää enemmän huomiota.

Kanasen (2009, s. 33) mukaan rahanpesun olemassaoloon herättiin EU:ssa kunnolla vasta 1990-luvulla, kun huumerikollisuus yleistyi voimakkaasti ja rahanpesua alettiin pitää merkittävimpänä kansainvälisenä talousrikoksena. Tämän jälkeen pankkien sekä luottolaitosten velvollisuutta tuntea ja tunnistaa asiakkaansa korostettiin. Rahanpesua on pidetty ensimmäisenä vakavana rikoksena, joka uhkaa rajat ylittävää globaalia taloutta.

Rahanpesu on kriminalisoitu Suomen rikoslaisissa vuodesta 1994 alkaen, jota ennen rahanpesua käsiteltiin osana kätkemisrikoksia (Sahavirta, 2008, s. 4–5). Vuonna 2003 rahanpesuun liitettiin oma tunnusmerkistönsä ja sen jälkeen tunnusmerkistöä on laajennettu edelleen. Rahanpesun kriminalisointi Suomessa perustui suurimmalta osin kansainvälisten velvoitteiden täyttämiseen sekä rahanpesusta aiheutuvien globaalien haittavaikutusten torjumiseen. Sahavirta (s. 20) katsoo, että rahanpeseminen ilmiönä ja erityisesti tarve piilottaa varallisuutensa on kuitenkin varmasti paljon vanhempi toimintatapa, vaikka rahanpesu käsitteenä onkin vakiintunut yleiseen käyttöön vasta viimeisten vuosikymmenten aikana.

2.3 Rahanpesun menetelmät ja vaiheet

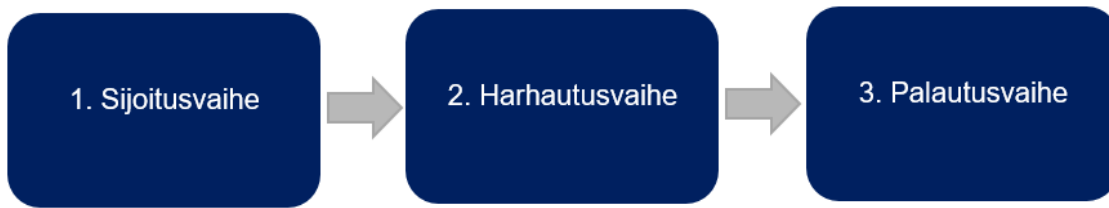
Sahavirran (2008, s. 24–25) mukaan rahanpesu voi prosessina muodostua monista erillisistä toimista tai useiden eri tekotapojen yhdistelmästä. Keskeisimpiä tekotapoja rahanpesussa ovat hallussapito, luovuttaminen, vastaanottaminen ja muuntaminen. Rahanpesun menetelmät voivat olla sähköisiä tai fyysisiä ja rahanpesun menetelmä valikoituu usein rikoshyödyn suuruudesta sekä rahanpesijän taidoista riippuen. Rahanpesun prosessin tavoitteena on muuttaa rikoksella saatu omaisuus johonkin toiseen parempaan varallisuuden muotoon tai useita eri vaiheita toteuttamalla palauttaa varat näennäisesti laillisessa muodossa esirikoksen tekijän käyttöön. Käytännössä rahaa voidaan yksinkertaisimmin pestä ostamalla rikoshyötynä saadulla laittomalla käteisellä kulutushyödykkeitä, jotka jäävät esirikoksen tekijän omaan käyttöön.

Varojen määrä on tällaisissa tapauksissa usein pienempi. Toisessa tavassa rahanpesu on vaiheistettu ja tätä tapaa käyttää useimmiten järjestäytynyt rikollisuus ammattimaiseen rahanpesuun, jolloin pestäviä varoja on enemmän ja rahanpesu on yhteiskunnalle haitallisempaa. Yksi yleinen ilmiö rahanpesussa on niin kutsuttujen muulien käyttäminen apuna laittomien varojen peittelyssä. Rikolliset saattavat värvätä muuleja erilaisilla keinoilla. Muulien tehtävänä on vastaanottaa rikoksella hankittuja varoja ja lähettää ne eteenpäin. Teko on aina rikosoikeudellisesti rangaistavaa, vaikka tekijä ei itse tietäisi olevansa osallisena rahanpesussa.

Rahanpesun menetelmillä rikoshyötynä saadut varat voidaan kuljettaa fyysisesti toiseen maahan, siirtää pankkijärjestelmässä monimutkaisilla tilisiirroilla tai sekoittaa ne laillisiin varoihin (Sahavirta, 2008, s. 24–25). Rahanpesuun liittyvät myös olennaisesti erilaiset kanavat, joita hyödyntäen varat saadaan lailliseen rahoitusjärjestelmään tai niiden rikollinen alkuperä salattua. Näistä esimerkkeinä ovat pankit, rahoituslaitokset, valuutanvaihtoyritykset ja muu yritystoiminta, kuten arvotavara-kauppa tai kasinot. Sullivanin (2015, s. 35) mukaan perinteisten rahanpesun tekotapojen rinnalle on viimeisimpinä vuosina tullut uusia rahanpesumenetelmiä, jotka hyödyntävät erityisesti kehittyneitä teknologioita. Internettiä, verkkopankkeja ja virtuaalivaluutta käytetään enenevässä määrin osana rahanpesun prosessia.

Suomessa esille tulleissa rahanpesutapauksista voidaan havaita, että rahanpesun tekotavat ja menetelmät vaihtelevat erilaisten esirikosten kohdalla (Lehtilä, 2016, s. 10). Huumausainerikoksissa rikosentekijällä on aluksi usein suuri määrä käteisvaroja, jotka on tarkoitus saattaa lailliseen pankkijärjestelmään tai muuttaa suoraan omaisuudeksi ja arvotavaroiksi, kuten autoiksi tai kiinteistöiksi. Talousrikollisuudessa laittomasti hankitut varat ovat useimmiten jo valmiiksi pankkitileillä, joten varoja saatetaan siirtää ulkomaille tai kierrättää useiden eri yritysten kautta osana liiketoimia.

Rahaa voidaan pestä eri tavoilla ja menetelmillä, mutta lähes poikkeuksetta rahanpesussa erottuu kolme erilaista vaihetta (Sahavirta, 2008, s. 26). Rahanpesu on jaettu kirjallisuudessa kolmeen eri vaiheeseen, jotka ovat sijoitusvaihe (placement), harhautusvaihe (layering) ja palautusvaihe (integration). Vuonna 1988 Yhdistyneiden kansakuntien laatimassa Wienin yleisopimuksessa nämä vaiheet on määritelty rahanpesurikoksissa omaisuuden muuttamisena, sen alkuperän salaamisena ja varojen lähteen laillistamisena. Kuviossa 1 on kuvattu rahanpesun etenemistä vaiheittain.

Kuvio 1. Rahanpesun vaiheet (Andersén, 2020, s. 21).

Sijoitusvaihe (placement) on rahanpesun ensimmäisen vaihe, jossa laittomat varat pyritään saamaan laillisen rahoitusjärjestelmän piiriin tai maantieteellisesti toiseen paikkaan (Sahavirta, 2008, s. 26–28). Tässä vaiheessa kiinnijäämisriskiä pidetään suurimpana, mutta jos varat saadaan onnistuneesti rahoitusjärjestelmään, on niitä sen jälkeen vaikea jäljittää. Tyypillinen menetelmä on rikoksella hankittujen käteisvarojen muuttaminen sähköiseksi tallettamalla ne avatulle pankkitilille. Yleisimpänä tekotapana pidetään smurffausta, jossa rahat talletetaan monissa pienemmissä erissä useiden eri henkilöiden toimesta useampiin eri pankkeihin, jotta yksittäinen suuri talletus ei herättäisi epäilyksiä. Varojen alkuperän salaamiseksi pankkitilille tallettaja on joku muu henkilö kuin itse esirikoksen tekijä. Talletus voi tapahtua myös yrityksen nimissä, jolloin laittomat varat saadaan näyttämään liiketoiminnan laillisilta tuotoilta. Sijoitusvaiheessa korostuu erityisesti pankkien asema mahdollisina rahanpesun kanavina.

Harhautusvaiheen (layering) tavoitteena on, että erilaisten toimenpiteiden avulla varoja ja niiden laitonta alkuperää ei pystytä enää yhdistämään toisiinsa (Lehtilä, 2016, s. 9). Tarkoituksena on häivyttää lailliseen rahoitusjärjestelmään jo siirrettyjen varojen lähde ja varoihin määräsvaltaa käyttävän henkilöllisyys. Harhautusvaihetta on pidetty rahanpesun tärkeimpänä vaiheena, koska sen aikana on mahdollista saada rahoituslaitoksilta asiakirjoja, joiden perusteella on lähes mahdotonta selvittää varojen alkuperää, esirikosta tai rikoksen tekijää. Varoja siirretään usein kolmansien henkilöiden nimiin niin, että rikoksen tekijälle jää kuitenkin määräsvalta omaisuuteen. Riski kiinnijäämiseen pienenee samalla, mitä useamman henkilön, yrityksen tai valtion kautta varoja kierrätetään. Sahavirran (2008, s. 31–32) mukaan harhautusvaiheessa voidaan hyödyntää pankkeihin tehtävien talletusten lisäksi myös liiketoiminnassa käytettyjä erilaisia rahoitusjärjestelyjä. Apuna saatetaan käyttää myös ns. veroparatiisivaltioihin perustettuja yrityksiä ja yksityisiä pankkeja, joissa tehtyjä liiketoimia ja varojen siirtoja on vaikeampi selvittää. Näitä ulkomailla sijaitsevia pankkeja kutsutaan offshore-pankeiksi. Rikolliset pyrkivät käyttämään pankkeja maissa, joissa pankkivalvontaa suojellaan tarkasti.

Palautusvaihe (integration) on rahanpesun viimeinen vaihe, jossa varat palautuvat esirikoksen tekijän käyttöön näennäisesti laillisessa muodossa (Sahavirta, 2008, s. 33–35). Rahanpesun jälkeen palautuva omaisuus vaikuttaa laillisesti hankitulta, esimerkiksi yritystoiminnan kautta saadulta vakituiselta tuotolta. Omaisuus voi palautua rikosentekijälle myös erilaisina arvotavaroina, esimerkiksi autoina tai luksustuotteina. Esirikoksen tekijä ei kuitenkaan välttämättä palauta kaikkia pestyjä varoja kerralla takaisin haltuunsa, sillä se herättäisi helposti epäilyksiä varojen alkuperästä. Usein myös esirikoksen tekijän lähipiiriin kuuluvan henkilön varallisuus kasvaa epäilyttävällä tavalla lyhyessä ajassa, mutta yhteyttä rikokseen ja laittomiin varoihin on kuitenkin vaikea enää tässä vaiheessa todistaa.

2.4 Terrorismin rahoittaminen

Terrorismi on ilmiönä monimutkainen ja sille on määritelty useita erilaisia määritelmiä vuosikymmenien aikana (Portaankorva, 2011, s. 34). Kaikissa määritelmissä esiintyy kuitenkin väkivalta, pelon ja kauhun aiheuttaminen, poliittinen tarkoitusperä sekä taistelu valtaapitäviä vastaan. Yleisessä keskustelussa terrorismilla tarkoitetaan uskonnollisesti tai poliittisesti perusteltuja väkivallantekoja, kuten pommi-iskuja tai sieppauksia. Nykyaikaisen tutkimuksen tarkoituksena ei ole enää ollut niinkään terrorismin määrittely, vaan sen dynamiikan ja syiden ymmärtäminen.

Terrorismin rahoittamisella tarkoitetaan laillista tai laitonta alkuperää olevien varojen luovuttamista tai keräämistä terroristista tarkoitusta varten (Poliisi, 2020b). Terrorismin rahoittaminen voi olla suoraa tai välillistä ja myös yritys on rangaistavaa. Terrorismin rahoittamiseen käytettävien varojen alkuperä voi olla täysin laillinen, kun taas rahanpesussa varojen alkuperä on aina laitton. Terroristiryhmälle tai yksittäiselle terroristille annettu taloudellinen tuki edistää ja luo pohjan terroristiselle toiminnalle.

Taloudellinen tuki mahdollistaa terrorismirikosten valmistelun, kouluttautumisen ja matkustamisen terrori-iskun toteuttamista varten (Portaankorva, 2011, s. 35–36). Yleensä varojen hankkimiseen liittyvät joko suoraan tai välillisesti useat yksityiset henkilöt, yhteisöt ja monimutkaiset varojen siirtämisyjärjestelyt. Lailliset varat saattavat olla peräisin luonnollisilta henkilöiltä, keräyksistä tai hyväntekeväisyysjärjestöiltä. Varoja voidaan hankkia toisaalta myös laittomasti, kuten suojelurahalla tai kiristyksillä. Laillisten ja laittomien keinojen erottaminen toisistaan voi olla usein hankalaa niiden sekoituessa epäsuorasti keskenään, ja yksittäisiä lähteitä voi olla

vaikea jäljittää. Terrorismin rahoittamisen estäminen lisättiin kansainväliseen rahanpesun torjuntajärjestelmään Yhdysvalloissa vuonna 2001 tapahtuneiden terrori-iskujen jälkeen.

Estämällä terrorismin rahoittamista voidaan torjua terrorismia sekä tunnistaa terroristisessa tarkoituksessa toimivia henkilöitä ja verkostoja (Palonen & Laitinen, 2011, s. 77). Erityisesti terrori-iskujen jälkeen viranomaiset pyrkivät jäljittämään, mistä terroristiryhmä on vastaanottanut varoja ja sitä kautta selvittämään iskuun liittyvän verkoston laajuutta. Terrorismin rahoittaminen on ilmiönä melko vaikeasti hahmotettava ja monimutkainen. Yksittäinen terrori-isku voi olla toteutettavissa pienelläkin rahasummalla, mutta jatkuva rahoitus ja toimiva taloudellinen järjestelmä on isossa roolissa radikalisoitumisen sekä terroritoiminnan edistäjänä.

2.5 Valvontaviranomaiset

2.5.1 Finanssivalvonta

Finanssivalvonta on valvontaviranomainen, joka valvoo Suomessa kansallisella tasolla luottolaitosten toimintaa (Laki Finanssivalvonnasta 878/2008). Valvottaviin kuuluvat myös muun muassa vakuutus- ja eläkeyhtiöt, sijoituspalveluja tarjoavat yritykset sekä pörssi. Finanssivalvonnan toiminnan tavoitteena on ylläpitää valvottavien vakaata toimintaa ja sitä kautta varmistaa finanssimarkkinoiden vakaus sekä yleinen luottamus finanssimarkkinoita kohtaan. Lisäksi tehtäviin kuuluu turvata valvottavaksi määrättyjen tahojen etuja, edistää hyvien menettelytapojen noudattamista sekä kansalaisten tietämystä finanssimarkkinoilla. Hallinnollisesti Finanssivalvonta toimii Suomen Pankin yhteydessä, mutta on kuitenkin päätöksenteossaan itsenäinen. Sitä koskevien asioiden käsittely kuuluu valtioneuvostossa valtiovarainministeriölle. Finanssivalvonnan toimintaan sovelletaan Finanssivalvonnasta annetun lain lisäksi Suomen Pankin virkamiehistä annettua lakia, Suomen Pankista annettua lakia sekä muita Suomen Pankkiin liittyviä säännöksiä. Finanssivalvonnan toimintaa puolestaan valvoo eduskunnassa toimiva pankkivaltuusto.

Finanssivalvonnan tehtävänä on valvoa, että pankit noudattavat määräyksiä ja säännöksiä, joita on asetettu rahanpesun ja terrorismin rahoituksen estämisestä (Finanssivalvonta, 2020b). Valvonnan tavoitteena on seurata pankkien kykyä estää rahanpesua ja terrorismin rahoittamista. Finanssivalvonta kerää valvonnan piiriin kuuluvilta pankeilta tietoja riskeistä ja kontroleista sekä laatii omalta osaltaan toimialakohtaiset ja pankkikohtaiset riskiarviot rahanpesun ja

terrorismin rahoittamisen riskeistä. Riskiarviossa otetaan huomioon kokonaisvaltaisesti valvottavien pankkien ja niiden asiakkaisiin, tuotteisiin ja palveluihin liittyvät rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen riskit. Valvojakohtaisia riskiluokkia ei kuitenkaan erikseen julkaista. Valvojakohtainen riskiarvio on tärkeä osa Finanssivalvonnan riskiperusteisen valvonnan rakentamista. Finanssivalvonta toimii yhteistyössä poliisin, KRP:n rahanpesun selvittelykeskuksen, Verohallinnon harmaan talouden selvitysyksikön sekä muiden viranomaisten kanssa talousrikollisuuden torjunnassa.

2.5.2 KRP:n rahanpesun selvittelykeskus

Keskusrikospoliisissa toimivan rahanpesun selvittelykeskuksen tehtävänä on paljastaa, estää, selvittää ja viedä tutkintaan rahanpesurikoksia sekä terrorismin rahoittamista (Laki rahanpesun selvittelykeskuksesta 445/2017; Poliisi, 2020a). Rahanpesun selvittelykeskus on Suomessa rahanpesun ja sen estämisen asiantuntija. Rahanpesun selvittelykeskus on se taho, joka ottaa vastaan ilmoitusvelvollisten ilmoitukset epäilyttävistä liiketoimista. Lisäksi se käsittelee ja analysoi ilmoituksia, luovuttaa oleellista tietoa muille viranomaisille sekä pitää tapauksista yllä tilastoja. Rahanpesun selvittelykeskus tekee päätökset varojen jäädyttämisestä. Varojen jäädyttämisen tarkoituksena on estää päätöksen kohteena olevaa henkilöä tai ryhmää käyttämästä varojaan terroristisiin tarkoituksiin. Terrorismin hallinnollista jäädyttämistä sääntelee Suomessa laki varojen jäädyttämisestä terrorismin torjumiseksi, jota käsitellään tarkemmin oikeudellisen viitekehyksen yhteydessä.

Rahanpesun selvittelykeskus on perustettu vuonna 1998 ja se on sijoitettuna Keskusrikospoliisin tiedusteluosastoon (Keskusrikospoliisi, 2020, s. 16). Selvittelykeskuksen toiminta jakaantuu neljään eri toimintoon, joita ovat ilmoitusten vastaanotto, kaksi rahanpesun selvittelyryhmää, terrorismin rahoittamisen estämiseen ja virtuaalivaluuttoihin erikoistunut erityisselvittelyryhmä sekä IT- ja analyysitoiminnot sisältävä analyysiryhmä. Keskeisenä osana rahanpesun selvittelykeskuksen toimintaa on tiivis kansainvälinen yhteistyö sekä tietojen vaihtaminen muiden valtioiden rahanpesun estämisestä vastaavien viranomaisten ja järjestöjen välillä. Sujuva tiedonvaihto on tärkeää onnistuneen rikostorjunnan kannalta.

Rahanpesun selvittelykeskus käynnisti syksyllä 2020 viranomaisten ja ilmoitusvelvollisten välisen AML-asiantuntijaryhmän (Public-Private Partnership) toiminnan (Keskusrikospoliisi, 2020, s. 40). Ryhmään kuuluu finanssialan toimijoita sekä rahapelaamisen ja

virtuaalivaluuttapalvelun tarjoajan edustajia. Ryhmän toiminnan tarkoituksena on vastata ilmoitusvelvollisten esille tuomaan tarpeeseen tiedonvaihdon kehittämisestä. Ryhmän tavoitteena on edistää ja helpottaa mukana olevien tahojen välistä tiedonvaihtoa sekä kehittää rahanpesun estämisen valmiuksia ja torjuntamenetelmiä.

2.5.3 FATF

FATF eli Financial Action Task Force (on Money Laundering) on hallitustenvälinen rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen vastainen toimintaryhmä (FATF, 2021a). Toimintaryhmän tavoitteena on kansainvälisten uhkien torjuminen sekä viranomaisten toiminnan ja lainsäädännön kehittäminen. FATF antaa jäsenmailleen suosituksia ja valvoo niiden noudattamista. FATF:n jäsenenä on yhteensä 37 valtiota sekä kaksi alueellista järjestöä. Toimintaryhmä perustettiin Pariisissa vuonna 1989 taloudellisen yhteistyön ja kehityksen järjestö OECD:n alaisuuteen. Suomi hyväksyttiin ryhmän jäseneksi vuonna 1991.

FATF julkaisee suosituksia jäsenmaiden lainsäädännön kehittämiseksi liittyen rahanpesun sekä terrorismin ja joukkotuhoaseiden rahoittamisen estämiseen (Sisäministeriö, 2020). Jäsenvaltiot ovat poliittisesti sitoutuneita noudattamaan toimintaryhmän antamia suosituksia osana kansallista lainsäädäntöään. FATF valvoo suositusten noudattamista vuosittaisilla kyselyillä sekä määräajoin suoritettavilla maakohtaisilla tarkastuksilla.

Lisäksi toimintaryhmä ylläpitää listaa valtioista, joissa on havaittu puutteita ja joihin FATF kehottaa jäsenmaitaan kohdistamaan erilaisia toimenpiteitä (FATF, 2021b). Ensimmäinen lista sisältää tehostetun monitoroinnin kohteena olevat maat (Jurisdictions under Increased Monitoring), joihin jäsenmaiden ei tarvitse vielä käyttää tehostettua due diligence -periaatetta, mutta FATF suosittelee huomioimaan esittämänsä havainnot riskianalyseissä. Toinen lista sisältää toimenpiteiden kohteena olevat suurten riskien maat (High-Risk Jurisdictions subject to a Call for Action), joihin FATF edellyttää tehostettujen due diligence -menettelyjen soveltamista ja vakavimmissa tapauksissa vastatoimien toteuttamista.

2.6 Rahanpesu ja terrorismin rahoittaminen Suomessa

Suomessa rahanpesu liittyy tyypillisimmin varoihin, jotka ovat peräisin talousrikoksista, petosrikoksista ja huumausainerikoksista (Poliisi, 2020a). Harmaassa taloudessa ja talousrikoksissa

rikoshyöty on suurta ja rikosvahingoilla on huomattava yhteiskunnallinen merkitys. Rahanpesun keskeisimpinä riskeinä Suomen kannalta pidetään muun muassa käteisrahan kuljettamista, kiinteistösijoituksia, peiteyrityksiä, teknologian kehitystä ja verkkoasioinnin lisääntymistä. Lisäksi korruptio on maailmanlaajuisesti merkittävä rahanpesun taustalla esiintyvä ilmiö, jota ei kuitenkaan Suomessa esiinny yhtä isossa mittakaavassa. Korruption keskeisinä riskialueina voidaan pitää muun muassa rakennusala, julkisia hankintoja ja poliittista päätöksentekoa.

YK:n huumeiden ja rikollisuuden torjunnasta vastaava virasto on arvioinut, että rahaa pestään maailmassa vuosittain 800–2 000 miljardin euron edestä, joka on 2–5 prosenttia koko maailman bruttokansantuotteesta (UNODC, i.a.). Rahanpesun läpi kulkevan rikollisen rahan kokonaismäärää on kuitenkin mahdotonta arvioida tarkasti rahanpesun salaisen luonteen vuoksi. Isoahon ja Kasken (2021, s. 16) mukaan rahanpesun kohteena olevien varojen määrä olisi Suomessa vuosittain noin 5–12 miljardia euroa, mikäli rahanpesun oletetaan olevan yhtä laajaa kuin muualla maailmassa.

Muulitoimintaa on havaittu myös Suomessa tapahtuvan rahanpesun yhteydessä (Poliisi, 2019). Suomessa ammattimuuleihin liittyviä tapauksia alkoi tulla ensimmäisen kerran ilmi vuonna 2018, jolloin ulkomaalaiset henkilöt olivat hankkineet suomalaisia henkilötunnuksia väärennettyjen henkilöllisyysasiakirjojen avulla. Käytetyt asiakirjat olivat esimerkiksi Tanskassa, Romaniassa ja Tshekissä myönnettyjen asiakirjojen väärennöksiä. Väärennettyjen henkilöllisyysasiakirjojen ja työsopimusten avulla henkilöt avasivat Suomessa pankkitilejä useissa eri pankeissa. Ammattimuulit toimivat kansainvälisesti ja käytännössä toiminta tapahtuu siten, että maahan saapuu toisesta maasta henkilöitä, jotka avaavat väärillä henkilötiedoilla useita tilejä eri pankkeihin. Avatuille pankkitileille siirretään ulkomaisilta tileiltä laittomia rikoksilla hankittuja varoja, jotka myöhemmin siirretään eteenpäin tilisiirtoina takaisin ulkomaille tai nostetaan pois käteisenä.

Isoaho ja Kaski (2021, s. 56) arvioivat rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen kansallisessa riskiarviossa käteisen rahan olevan yhä keskeinen osa rahanpesussa, vaikka käteisen käyttö onkin yleisesti vähentynyt. Käteisen käyttäminen rahanpesun välineenä ja sen kuljettaminen valtioiden välillä on yksi rahanpesun tyypillisimmistä ja vanhimmista muodoista. Käteisen rahan alkuperän selvittäminen on hankalaa, minkä vuoksi käteisen käyttö on rikollisten näkökulmasta houkuttelevaa. Keskusrikospoliisin rahanpesun selvittelykeskus vastaanotti vuonna 2020 yhteensä 6 746 ilmoitusvelvollisten tekemää ilmoitusta poikkeuksellisesta käteisen

käytöstä. Rahanpesun selvittelykeskus saa tietoa käteisen liikkumisesta myös Tullilta, joka havaitsi vuonna 2020 noin 170 henkilön kuljettaneen kerrallaan yli 10 000 euron arvosta käteistä. Matkat suuntautuivat joko ulkomailta Suomeen tai Suomesta ulkomaille.

Nykyään käteisen käytön ohella sähköiset varojen siirrot ja digitaaliset menetelmät ovat lisääntyneet merkittävästi (Keskusrikospoliisi, 2020, s. 13). Myös verkkorikollisuus on digitalisaation myötä lisääntynyt viime vuosien aikana. Poliisin havaintojen mukaan erityisesti järjestäytyneet rikollisuus on hyödyntänyt yhä enemmän tietoverkkoja ja virtuaalivaluuttoja kansainvälisessä toiminnassaan. Tekomuotoina ovat esimerkiksi huijaukset ja petokset, joiden avulla yksittäisiä henkilöitä tai yrityksen toimijoita huijataan maksamaan rahasummia rikollisten tileille. Tietoverkon mahdollistamana pienistä rahasummista voi kasautua suurta rikoshyötyä. Petosten tuottama rikoshyöty siirtyy useimmiten ulkomaille, joko suoraan tai Suomessa tapahtuvan rahanpesun jälkeen.

Terroristinen toiminta Suomessa on enimmäkseen tukitoimintaa, joka ilmenee rahoittamisen ja värväyksen kautta (Isoaho & Kaski, 2021, s. 83). Terrorismin rahoittaminen voi suuntautua Suomesta ulkomaille, esimerkiksi konfliktialueilla oleville henkilöille tai ryhmittymille. Terrorismin rahoittamista tarkastellessa maantieteellisyys on isossa roolissa, sillä kansainvälisten yhteyksien asema on tällaisessa toiminnassa merkittävä. Terrorismin rahoittamisen voidaan katsoa olevan Suomessa melko vähäistä ja ilmiön tunnistamista on pidetty haastavana. Terrorismin rahoittamisen tunnistamista hankaloittaa etenkin se, että terroristisia tekoja voidaan tehdä suhteellisen matalilla kustannuksilla. Tämä vaikeuttaa epäilyttävän toiminnan havaitsemista tilisiirtojen ollessa pieniä. Rahanpesun selvittelykeskus vastaanotti vuonna 2020 yhteensä 124 terrorismin rahoittamiseen liittyvää ilmoitusta sekä 15 ilmoitusta, jotka koskivat terrorismiin liittyviä pakotteita. Ilmoituksista 45 kappaletta oli ilmoitusvelvollisten tekemiä. Ilmoitusten perusteella selvittelykeskus avasi yhteensä 85 terrorismin rahoittamiseen liittyvää selvittelyä.

Terroristisen toiminnan vähäisyys voidaan selittää osaltaan myös maantieteellisesti Suomen syrjäisellä sijainnilla (Isoaho & Kaski, 2021, s. 84–85). Nykypäivänä kuitenkin sosiaalisen median vaikutus on yhä enemmän muuttanut Suomen asemaa jihadistisessa liikehdinnässä. Äärioikeistoa edustavat ryhmät ovat hyödyntäneet informaatioteknologian kehitystä ottamalla käyttöön erilaisia alustoja ideologiansa levittämiseen. Sosiaalinen media mahdollistaa yhteydenpidon ja sitä kautta myös varojen keruun terroristisiin tarkoituksiin. Suomessa äärioikeistolaisen terrorismin uhka on vahvistunut, joten varojen keruuta terrorismin hyväksi on pidettävä mahdollisena.

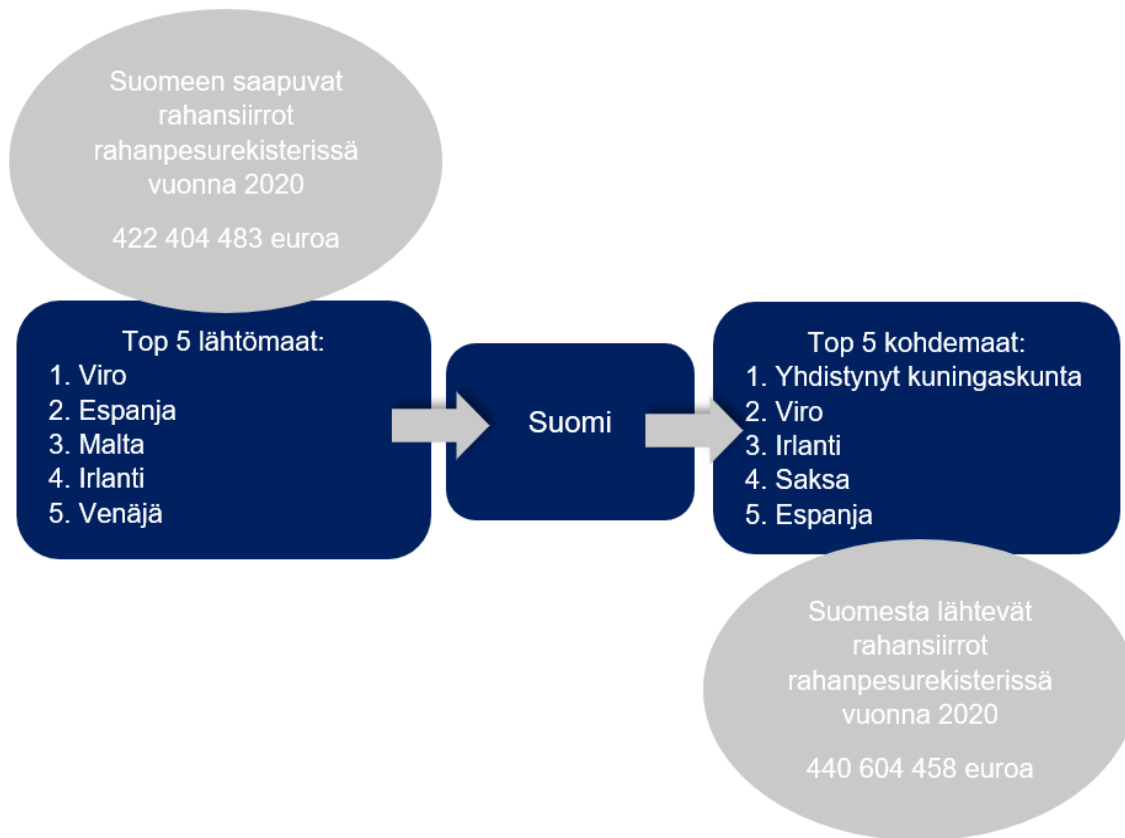
Rahanpesun selvittelykeskus vastaanotti vuoden 2020 aikana yhteensä 62 041 ilmoitusta epäilyttävistä liiketoimista (Keskusrikospoliisi, 2020, s. 4). Pankkien tekemiä ilmoituksia oli yhteensä 12 888 ja ilmoitusten määrä kasvoi vuodesta 2019 noin 28 prosenttia. Pankkien tekemien ilmoitusten määrä epäilyttävistä liiketoimista on ollut jatkuvassa kasvussa viime vuosien aikana. Virtuaalivaluuttapalvelujen tarjoajat tulivat ilmoitusvelvollisiksi vuoden 2019 lopussa ja tekivät ensimmäisen vuoden aikana yhteensä 9 000 ilmoitusta. Vuonna 2020 pankit tekivät keskimäärin noin 1 070 ilmoitusta epäilyttävistä liiketoimista kuukaudessa. Taulukossa 1 on kuvattu rahanpesuilmoitusten määriä ilmoittajaluokittain.

Taulukko 1. Rahanpesuilmoitusten määrät ilmoittajaluokittain 2018–2020 (Keskusrikospoliisi, 2020, s. 19).

Ilmoittajaluokka	2018	2019	2020
Yleistä maksujenvälitystä tarjoava (sisältää valuutanvaihdon)	6 016	34 799	20 653
Pankki	9 125	10 070	12 888
Rahapeliyhteisö	16 205	11 896	11 551
Virtuaalivaluuttapalvelun tarjoaja	6	75	9 000
Luotto- ja rahoituslaitos (muu kuin pankki)	7 525	9 254	7 541
Vakuutusyhtiö, -yhdistys tai eläkevakuutusyhtiö	87	143	138
Huolehtimisvelvoitteen mukainen viranomainen	91	54	90
Tavaran myynti käteisenä > 10 000 €	64	38	45
Kirjanpitäjä	14	21	31
Muut ilmoittajaluokat yhteensä	10	22	22
Muu viranomainen kotimaassa	35	47	18
Tilintarkastaja	9	13	18
Sijoituspalveluyritys	11	9	15
Kiinteistönvälittäjä	18	10	12
Asianajaja tai muu oikeudellisia palveluja tarjoava	13	13	10
Rahastoyhtiö tai säilytysyhteisö	2	5	9
Yhteensä	39 231	66 460	62 041

Isoahon ja Kasken (2021, s. 56) mukaan merkittävimmäksi pankkeihin ja muihin ilmoitusvelvollisiin kohdistuvaksi rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen riskiksi on arvioitu kansainväliset yhteydet. Kansainvälinen maksuliikenne, sen nopeus ja suuret transaktiomäärät aiheuttavat haasteita transaktioiden eli rahansiirtojen seuraamiselle. Erityisesti Suomesta ETA-alueen ulkopuolisiin maihin siirrettyihin ja niistä Suomeen siirtyviin varoihin liittyy korkeampi riski, koska maiden korruptiotaso, lainsäädäntö ja sen valvonta voi erota paljonkin Suomen

tilanteesta. Kuviossa 2 on kuvattu rahanpesurekisteriin kirjatut Suomeen saapuvat ja Suomesta lähtevät rahansiirrot vuonna 2020.

Kuvio 2. Transaktiot Suomeen ja Suomesta ulkomaille vuonna 2020 (Keskusrikospoliisi, 2020, s. 21).

Vuoden 2020 aikana rahanpesurekisteriin kirjattiin transaktioita yli 2,4 miljoonaa kappaletta, joiden arvo oli yhteensä lähes 7 miljardia euroa (Keskusrikospoliisi, 2020, s. 20). Näistä huomattava määrä oli kansainvälisiä rajat ylittäviä rahansiirtoja, joista yli 422 miljoonan euron arvosta ulkomailta Suomeen ja yli 440 miljoonan euron arvosta Suomesta ulkomaille. Rahanpesurekisterin mukaan varoja saapui Suomeen 140 maasta ja varoja lähetettiin Suomesta 172 maahan.

3 OIKEUDELLINEN VIITEKEHYS

Rahanpesua ja terrorismin rahoittamista estävään lainsäädäntöön sisältyy kansallisten lakien lisäksi eurooppalaista ja kansainvälistä sääntelyä (Valtiovarainministeriö, 2020). Kansallinen lainsäädäntö perustuu EU:n direktiiveihin ja asetuksiin sekä rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen vastaisen toimintaryhmän FATF:n antamiin voimassa oleviin suosituksiin. Tämän tutkimuksen kannalta keskeisimmät säännökset ovat laki rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämisestä sekä Euroopan unionin sääntelyyn kuuluvat viimeisimmät EU:n rahanpesudirektiivit.

3.1 Laki rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämisestä

Suomessa kansallisella tasolla rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämistä sääntelee laki rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämisestä eli ns. rahanpesulaki (Laki rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämisestä 444/2017; Valtioneuvosto, 2017). Lainsäädännön tavoitteena on estää rahanpesua ja terrorismin rahoittamista sekä edistää rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen paljastamista ja selvittämistä. Lain tavoitteena on myös tehostaa rikoksen tuottaman hyödyn jäljittämistä ja takaisinsaantia. Laki astui voimaan 3.7.2017 EU:n neljännen rahanpesudirektiivin täytäntöönpanon myötä ja kumosi sitä ennen vuodesta 2008 asti voimassa olleen rahanpesulain. Lakiin on tehty sen voimaantulon jälkeen täsmennyksiä ja soveltamisalaa on laajennettu.

Laki rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämisestä (444/2017) määrittelee 1 luvun 2 §:ssä ne tahot eli ilmoitusvelvolliset, joita laki koskee. Pääasiallisesti ilmoitusvelvollisiksi katsotaan sellaiset toimialat, joiden toiminnassa voidaan tunnistaa riskejä, tai joiden toimintaa voidaan käyttää hyväksi rahanpesuun ja terrorismin rahoittamiseen tähtäävässä tarkoituksessa. Näitä toimialoja ovat pankkitoiminnan lisäksi muun muassa kirjanpito, tilintarkastus ja oikeudellisten palveluiden tarjoaminen.

Laki perustuu aiempaa selkeämmin ja voimakkaammin riskien arvioimiseen sekä riskiperusteiseen lähestymistapaan (HE 228/2016). Riskiperusteinen lähestymistapa perustuu siihen, että rahanpesua ja terrorismin rahoittamista ei voida täysin estää, mutta estämisen toimenpiteet tulisi kohdistaa riskiperusteisesti sinne, missä riski on suurin. Laki asettaa pankeille ja muille ilmoitusvelvollisille velvollisuuksia, joiden avulla pyritään estämään rahanpesua ja terrorismin rahoittamista. Näitä velvollisuuksia ovat tuntemisvelvollisuus, ilmoitusvelvollisuus,

huolellisuusvelvollisuus sekä velvollisuus noudattaa riskiperusteista lähestymistapaa. Lain soveltamisalaan kuuluvilla ilmoitusvelvollisilla on velvollisuus arvioida toimintaansa ja laatia riskiarvio rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen riskeistä. Ilmoitusvelvollisten tahojen tulee mitoitaa toimintatapansa esille tulleiden riskien mukaan. Lainsäädännön pääpainona on asiakkaan tuntemiseen ja tunnistamiseen liittyvät velvollisuudet sekä epäilyttävän liiketoiminnan havaitsemiseen liittyvä ilmoitusvelvollisuus. Laki sisältää myös säädökset lain noudattamisen valvonnasta sekä lain noudattamatta jättämisestä koituvat hallinnolliset seuraamukset. Tämä laki on pankkialan kannalta keskeisin rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämisessä.

3.2 EU:n sääntely

Kansallisen lainsäädännön taustalla on Euroopan unionin sääntelyä, jota on annettu EU-oikeuden sekundaarilainsäädäntöön kuuluvilla direktiiveillä ja asetuksilla (Euroopan komissio, 2020). Direktiivit antaa Euroopan unionin neuvosto joko yksin tai yhdessä Euroopan parlamentin kanssa. Asetukset ovat sitovia säädöksiä, joita EU-maiden on sovellettava kaikilta osiltaan sellaisenaan. Direktiivit ovat muodoltaan vapaampia ja niissä on määritelty tavoitteet, joihin kaikkien EU-maiden on päästävä. Jäsenmaiden on otettava direktiivit osaksi kansallista lainsäädäntöään, mutta maat saavat kuitenkin itsenäisesti päättää laeista, joilla direktiivit otetaan käyttöön. Jäsenmaat voivat myös halutessaan säätää laajemmasta tai tiukemmasta kansallisesta sääntelystä. Euroopan unionissa rahanpesudirektiivillä säännellään rahoitusjärjestelmän käytön estämisestä rahanpesuun ja terrorismin rahoittamiseen. Rahanpesudirektiivit perustuvat FATF:n suosituksiin.

Neljäs rahanpesudirektiivi on vuodelta 2015 ja sen tarkoituksena on torjua rahanpesua ja terrorismin rahoittamista tehokkaammin sekä estää finanssimarkkinoiden väärinkäyttö näihin tarkoituksiin (Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2015/849). Direktiivi astui voimaan kesäkuussa 2015 ja EU:n jäsenmaiden täytyi ottaa se käyttöön osana kansallista lainsäädäntöään kesäkuussa 2017. Teknologian kehitys, perinteisten maksutapojen muutokset, FATF:n suositukset sekä finanssikriisin jälkeen havaitut puutteet finanssialan sääntelyssä ovat olleet tekijöitä, joiden johdosta neljäs rahanpesudirektiivi pantiin täytäntöön. Direktiivin tavoitteena oli laajentaa ja täydentää aiempaa vuonna 2007 voimaan tullutta kolmatta rahanpesudirektiiviä. Keskeisiä neljännen rahanpesudirektiivin tuomia muutoksia pankkisektorille ovat riskiperusteisen lähestymistavan korostuminen, poliittisesti vaikutusvaltaisten henkilöiden käsitteen laajentuminen sekä yritysten tosiasiallisia edunsaajia koskevien tietojen kerääminen keskitettyyn

rekisteriin. Neljännen rahanpesudirektiivin myötä valvontaviranomaiset voivat määrätä ilmoitusvelvollisille velvollisuuksien laiminlyönnistä hallinnollisia seuraamuksia, kuten rikemaksuja.

Lisäksi rahanpesun estämisestä säädetään myös niin sanotussa EU:n toisessa maksajan tiedot -asetuksessa (Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus 2015/847). Toinen maksajan tiedot -asetus asetettiin voimaan samaan aikaan neljännen rahanpesudirektiivin kanssa rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämisen tehostamiseksi. Asetuksessa määritellään maksajia ja maksunsaajia koskevat tiedot, jotka on annettava kaikkien varainsiirtojen yhteydessä. Asetusta sovelletaan kaikissa valuutoissa tehtäviin varainsiirtoihin, jotka EU:n maksupalveluntarjoaja tai välittäjänä toimiva maksupalveluntarjoaja joko lähettää tai vastaanottaa. Maksajan maksupalveluntarjoajaa vaaditaan toimittamaan maksajaa ja maksunsaajaa koskevat tarkat tiedot, kuten maksunsaajan nimi ja maksutilinumero sekä todentamaan näiden annettujen tietojen oikeellisuus. Asetus perustuu FATF:n kansainvälisiin suosituksiin, joiden tavoitteena on yhtenäistää ohjeistukset sähköisistä varainsiirroista.

Viidennellä rahanpesudirektiivillä on tehty täydennyksiä neljänteen rahanpesudirektiiviin vuonna 2018 (Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2018/843). EU:n jäsenvaltioiden oli määrä saattaa direktiivin säännökset osaksi kansallista lainsäädäntöään tammikuussa 2020. Viidennen rahanpesudirektiivin taustalla ovat erityisesti Eurooppaan suuntautuneet terroristi-iskut. Niiden yhteydessä esille nousi, että terroristiryhmät rahoittavat ja toteuttavat toimintaansa uusilla vaihtoehtoisilla rahoitusjärjestelmillä, jotka jäivät EU-lainsäädännön ulkopuolelle. Terroristiryhmät pyrkivät siirtämään rahaa virtuaalivaluuttaverkostoissa tai Euroopan unionin rahoitusjärjestelmän piiriin salaamalla siirrot ja hyödyntämällä palvelujen anonymiteettia. Nämä nykyaikaista teknologiaa hyödyntävät rahoituspalvelut haluttiin tuoda osaksi EU-lainsäädännön soveltamisalaa ja rahanpesusäätely asetettiin koskemaan myös virtuaalivaluuttojen vaihto- ja lompakkopalvelujen tarjoajia. Direktiivin myötä jäsenmaille asetettiin velvollisuus ottaa käyttöön automatisoituja tiedonhakuprosesseja, joiden avulla voidaan tunnistaa pankki- ja maksutilien haltija sekä toimittaa tietoja viranomaisille. Tarkoituksena on helpottaa viranomaisten sähköistä tiedonsaantia luottolaitoksissa sijaitsevista pankkitileistä keskitetyn pankki- ja maksutilien valvontajärjestelmän avulla. Viides rahanpesudirektiivi tarkensi ja osin laajensi myös asiakkaan tuntemista koskevaa menettelyä sekä tehostettua tuntemisvelvollisuutta.

Teknologian jatkuva kehittyminen, lisääntynyt rahanpesun ja terrorismin uhka sekä uusien rahanvälitysmuotojen ja maksupalveluiden luomat mahdollisuudet rikollisille lisäävät tarvetta lainsäädännön säännölliseen päivittämiseen (HE 176/2018). Silvan (2019) mukaan

rahanpesijät keksivät uusia keinoja rikollisen rahan saattamiseksi lailliseen rahoitusjärjestelmään hyödyntämällä uutta teknologiaa ja lainsäädännön aukkoja. Myös erilaisten kansainvälisten järjestöjen, kuten Interpolin ja YK:n esille tuoma huoli järjestäytyneen rikollisuuden ja terrorismin kontakteista on pakottanut Euroopan unionin toimimaan. Rahanpesudirektiivien tavoitteena on yhtenäistää EU:n jäsenmaiden lainsäädäntöä ja torjua rajat ylittävää rikollisuutta.

3.3 Laki varojen jäädyttämisestä terrorismin torjumiseksi

Varojen jäädyttämisen tarkoituksena on estää päätöksen kohteena olevaa luonnollista henkilöä tai oikeushenkilöä hallinnoimasta varojaan ja käyttämästä niitä terroristiseen tekoon tai sen valmisteluun (Laki varojen jäädyttämisestä terrorismin torjumiseksi 325/2013). Suomessa on käytössä kansallisella tasolla varojen hallinnollinen jäädyttämisjärjestelmä. Päätöksen varojen jäädyttämisestä tekee Keskusrikospoliisin rahanpesun selvittelykeskus, joka ylläpitää julkista luetteloa jäädyttämispäätöksistä. Keskusrikospoliisin tulee ilmoittaa jäädyttämispäätöksestään perusteluineen ulkoasiainministeriölle. Jäädyttäminen koskee pääsääntöisesti kohteena olevan tahon koko omaisuutta. Jäädyttämispäätöksen ulkopuolelle voidaan kuitenkin jättää sellaiset varat, joita päätöksen kohde tarvitsee humanitaarisista syistä välttämättömiin kuluihin.

Lain (325/2013) 14 §:n mukaan jäädyttämispäätöksen panee täytäntöön ulosottomies, jolle luotto- ja rahoituslaitosten on salassapitosäännösten estämättä viipymättä toimitettava tiedot jäädyttämispäätöksen kohteena olevan henkilön varoista. Lain 4 §:n mukaan jäädyttämispäätöksen katsotaan tulleen ilmoitusvelvollisten tietoon viimeistään samana päivänä, kun se on julkaistu virallisessa lehdessä. Varojen siirtäminen, muuntaminen tai luovuttaminen hallinnollisen jäädyttämispäätöksen kohteelle on rikoslaissa kriminalisoitu.

Ilmoitusvelvolliset ovat veloitettuja seuraamaan EU:n finanssipakotteita ja kansallisia varojen jäädyttämispäätöksiä, tarkistamaan rekisterinsä sekä seuraamaan maksuliikennettä ja muita liiketoimia (Andersén, 2020, s. 163). Jos ilmoitusvelvollinen havaitsee rekisteristään henkilön, jonka tiedot sopivat kansainvälisten finanssipakotteiden tai kansallisten jäädyttämispäätösten kohteena olevan henkilön tietoihin, tulee ilmoitusvelvollisen keskeyttää mahdollinen liiketoimi ja jäädyttää varat sekä ilmoittaa asiasta Helsingin ulosottovirastoon. Näillä toimilla ilmoitusvelvolliset voivat varmistaa pakotepäätösten kohteina olevien tahojen varojen jäädytyksen lain mukaisesti. Maksuliikenteen seuraaminen on yksi keskeisimmistä keinoista, joilla pankit voivat

varmistaa lakisääteisten velvoitteiden noudattamisen sekä estää maksujen välittämisen pakotteiden kohteena oleville tahoille.

3.4 Kansainväliset finanssipakotteet

Kansainväliset pakotteet ovat jollekin tietylle taholle asetettuja ulko- ja turvallisuuspolitiikkaan perustuvia rajoituksia (Andersén, 2020, s. 161–162). Kansainvälisten pakotteiden tarkoituksena on vaikuttaa toisen valtion tai ryhmän politiikkaan ja toimintaan, jonka voidaan arvioida aiheuttavan uhkaa kansainväliselle rauhalle ja turvallisuudelle. Tällaisia ovat esimerkiksi rikollisryhmät ja terroristijärjestöt sekä niiden jäsenet. Pakotteilla voidaan pyrkiä terrorismin ja sen rahoittamisen estämiseen. Kansainväliset talouspakotteet velvoittavat usein jäädyttämään niissä lueteltujen henkilöiden tai yhteisöjen varat sekä muut taloudelliset resurssit. Lisäksi näille nimetyille tahoille kielletään luovuttamasta minkäänlaisia varoja tai taloudellisia resursseja. Rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämisen toimintamalleihin kuuluu talouspakotteiden valvonta ja talouspakotteiden alaisena olevien henkilöiden rahavirtojen seuraaminen ja estäminen.

Suomea velvoittavat kansainväliset pakotteet perustuvat pääosin YK:n turvallisuusneuvoston asettamiin päätöslauselmiin, jotka sitovat oikeudellisesti kaikkia sen jäsenvaltioita (Ulkoministeriö, 2020). Lisäksi Euroopan unioni voi asettaa omia autonomisia pakotteita, jotka eivät perustu turvallisuusneuvoston päätöksiin. YK:n turvallisuusneuvoston asettamat sekä EU:n omat autonomiset pakotteet pannaan täytäntöön EU-lainsäädännön asetuksilla. Pakotevelvoitteiden täytäntöönpano on EU:n jäsenmaiden vastuulla, vaikka ne perustuvatkin EU-lainsäädäntöön. Suomi on velvoitettu noudattamaan YK:n ja EU:n asettamia pakotteita ja panemaan ne täytäntöön ns. pakotelain (659/1967) nojalla. Suomessa ulkoministeriön tehtäviin kuuluu koordinoita pakotteiden kansallista täytäntöönpanoa ja toimia kansallisena lupaviranomaisena.

3.5 Rahanpesu ja terrorismin rahoittaminen rikoslaissa

Rikoslaki (39/1889) määrittelee Suomen rikosoikeudellisen lainsäädännön ja rikosten tunnusmerkistöt sekä rangaistussäännökset. Suomen rikoslakia sovelletaan Suomessa tehtyyn rikokseen sekä rikokseen, joka on kohdistunut Suomeen, vaikka rikos olisi tehty ulkomailla. Rahanpesun ja terrorismirikosten määritelmät sekä niiden harjoittamisesta langetettavat tuomiot säädetään rikoslaissa. Rikoslakiin on tehty myös viime vuosien aikana EU:n sääntelyn vuoksi

muutoksia ja täydennyksiä, jotka omalta osaltaan tehostavat rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämistä. Muutokset ovat koskeneet rahanpesu- ja terrorismirikosten määrittelyä ja rangaistussäännöksiä.

Rikoslain (39/1889) 32 luvun 6 §:n mukaan rahanpesuun syyllistyy henkilö, joka

- 1) ottaa vastaan, käyttää, muuntaa, luovuttaa, siirtää, välittää tai pitää hallussaan rikoksella hankittua omaisuutta, rikoksen tuottamaa hyötyä tai näiden tilalle tullutta omaisuutta hankkiakseen itselleen tai toiselle hyötyä tai peittääkseen tai häivyttääkseen hyödyn tai omaisuuden laittoman alkuperän tai avustaakseen rikosentekijää välttämään rikoksen oikeudelliset seuraukset taikka
- 2) peittää tai häivyttää rikoksella hankitun omaisuuden, rikoksen tuottaman hyödyn taikka näiden tilalle tulleen omaisuuden todellisen luonteen, alkuperän, sijainnin tai siihen kohdistuvat määräämistoimet tai oikeudet taikka avustaa toista tällaisessa peittämisessä tai häivyttämisessä.

Rahanpesuun syyllistynyt tuomitaan sakkoon tai vankeuteen enintään kahdeksi vuodeksi (Rikoslaki 39/1889, 32 luku 6 §). Rahanpesusta rangaistaan, jos teko on ollut tahallinen ja tekijällä on ollut tieto omaisuuden laittomasta alkuperästä. Rangaistavia rikoksia ovat myös rahanpesun yritys, törkeä rahanpesu, salahanke törkeän rahanpesun tekemiseksi, tuottamuksellinen rahanpesu ja rahanpesurikkomus. Törkeästä rahanpesusta on kyse silloin, jos rahanpesussa rikoksen kautta saatu omaisuus on ollut erittäin arvokas tai rikos on tehty erityisen suunnitelmallisesti, ja rahanpesua voidaan pitää myös kokonaisuutena arvostellen törkeänä (Rikoslaki 39/1889, 32 luku 7§). Tuottamuksellisesta rahanpesusta on kyse silloin, kun tekijä on ryhtynyt 32 luvun 6 §:ssä mainittuihin tekoihin törkeästä huolimattomuudestaan. Kyse voi esimerkiksi olla tilanteesta, jossa henkilö vastaanottaa omaisuutta selvästi epäilyttävissä olosuhteissa, jolloin vastaanottajalla oletetaan olevan syytä epäillä varojen alkuperää.

Joulukuussa 2020 rikoslakiin tehtiin EU:n rahanpesudirektiivin edellyttämiä täydennyksiä, joiden myötä rikoshyödyn peittelystä tuli yhä laajemmin rangaistavaa (HE 183/2020). Rikosentekijän omalla rikoksella saatuun hyötyyn kohdistuvasta rahanpesusta eli niin sanotun itsepesun rangaistavuuden soveltamisalaa laajennettiin. Jos esirikokseen syyllistynyt ryhtyy erityisiin järjestelyihin rikoksella saamiensa varojen peittelemiseksi, voidaan tekijää rangaista esirikoksen lisäksi myös rahanpesusta. Ennen lakimuutoksen voimaantuloa esirikoksen tekijän syyllistyessä itse myös rahanpesuun, rikosentekijää syytettiin vain esirikoksesta.

Terrorismirikoksista säädetään rikoslain 34 a luvussa. Terroristisessa tarkoituksessa tehdyn rikoksen edellytyksenä on, että teko voi aiheuttaa vakavaa vahinkoa jollekin valtiolle tai kansainväliselle järjestölle (Rikoslaki 39/1889, 34 a luku 6 §). Rikoksen tekijän tarkoituksena on pelotella väestöä, pakottaa jonkin valtion viranomaiset tai hallitus aiheettomasti johonkin tekkoon tai jättämään tekemättä jotain, taikka horjuttaa vakavasti jonkin valtion poliittisia, taloudellisia, perustuslaillisia tai sosiaalisia perusrakenteita. Rikokset voivat olla esimerkiksi henkeen, terveyteen tai vapauteen kohdistuvia rikoksia sekä tällaisilla teoilla uhkaamiseen liittyviä rikoksia. Näistä rikoksista on säädetty muualla rikoslaissa ja niille määrätään ankarampi rangaistusasteikko silloin, kun teko on tehty terroristisessa tarkoituksessa. Terrorismirikoksia ovat rikoslaissa myös esimerkiksi terroristiryhmän toiminnan edistäminen sekä terrorismirikoksen rahoittaminen.

Terrorismin rahoittamisen rikosnimike on vuonna 2020 muutettu terrorismirikoksen rahoittamiseksi (HE 135/2020). Hallituksen esityksen taustalla oli selkeyttää terrorismin rahoittamisen rangaistussäännöksiä, jotta ne ovat kattavia suhteessa kansainvälisen sääntelyn tavoitteisiin. Rikoslain 34 a luvun 5 §:n mukaan terrorismirikoksen rahoittamisella tarkoitetaan toimintaa, jossa joko suoraan tai välillisesti annetaan tai kerätään varoja tietoisesti terroristista rikosta varten. Terrorismirikoksen rahoittamiseen syyllistynyt henkilö voidaan tuomita vankeuteen vähintään neljäksi kuukaudeksi ja enintään kahdeksaksi vuodeksi. Terroristiryhmän ja yksittäisen terroristin rahoittaminen tai rahoittamisen yrittäminen on myös rikoslaissa rangaistavaa.

4 LAINSÄÄDÄNNÖN ASETTAMAT VELVOITTEET PANKEILLE

4.1 Riskiperusteinen lähestymistapa ja riskiarvio

Ilmoitusvelvollisen on laadittava riskiarvio rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen riskien tunnistamiseksi ja arvoimiseksi (Laki rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämisestä 444/2017, 2 luku 3 §). Ilmoitusvelvollisen on huomioitava riskiarvion laadinnassa toimintansa luonne, koko ja laajuus. Ilmoitusvelvollisella on oltava edellä mainitut tekijät huomioon ottaen riittävät menettelytavat, toimintaperiaatteet ja valvonta rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen riskien tehokkaaksi hallitsemiseksi. Menettelytapoja ja toimintaperiaatteita ovat esimerkiksi asiakkaan tunteminen ja tunnistaminen, tietojen tallentaminen, raportointi, riskienhallintaan liittyvät käytänteet sekä sisäinen valvonta. Riskiarvion tulee sisältää myös näiden seikkojen kehittämiseen ja sisäiseen tarkastukseen liittyvät asiat. Riskiarvio on päivitettävä säännöllisesti, ja se on toimitettava kirjallisena valvontaviranomaiselle tämän sitä pyytäessä. Lisäksi riskiarviota laatiessa on otettava huomioon Suomen kansallinen rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen riskiarvio, jossa on yksilöity eri toimialoihin liittyvät riskit.

Riskiarvion tarkoituksena on saada ilmoitusvelvolliset tunnistamaan ja ymmärtämään toimintaansa liittyvät rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen riskit (Finanssivalvonta, 2021a). Pankkien on otettava riskianalyyseissään huomioon asiakkaisiin, maihin tai maantieteellisiin alueisiin, tuotteisiin, palveluihin, liiketoimiin, jakelukanaviin sekä teknologioihin liittyvät rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen riskit. Kun riskit on tunnistettu ja arvioitu, ilmoitusvelvollinen pystyy mitoittamaan toimintamallinsa ja riskienhallinnalliset menetelmänsä oikein suhteessa riskeihin. Riskiarvion olennaisena osana on määrittää, kuinka suuren riskitason ilmoitusvelvollinen pystyy hyväksymään. Jokainen ilmoitusvelvollinen laatii riskiarvion toiminnalleen sopivalla tavalla eikä sen sisällölle ole määritelty laissa tarkkoja vaatimuksia. Riskiarvion laatiminen tulisi kuitenkin dokumentoida ja riskiarvioissa tulisi käydä ilmi, miten palveluja voidaan käyttää hyväksi rahanpesussa ja terrorismin rahoittamisessa, millä keinoin palvelujen käyttö rikolliseen tarkoitukseen on pyritty estämään ja mitä puutteita näihin keinoihin liittyy. Riskiperusteinen lähestymistapa perustuu siihen, että kaikkia riskejä ei pystytä kontrolloimaan tai poistamaan kokonaan, mutta jäljelle jäävä riski eli jäännösriski pyritään pitämään kohtuullisella ja hyväksyttävällä tasolla.

Digitalisaatio ja kehittyä teknologia on ollut myös yhä enemmän läsnä rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämiseen liittyvässä sääntelyssä (Andersén, 2020, s. 118–120). Lainsäädännön ja sääntelyn tuomia velvoitteita ei ole tarkoitettu enää toteutettavaksi vain manuaalisesti, vaan automatisoituihin digitalisiin palveluihin nojautuen. Pankit voivat nykypäivänä hyödyntää asiakkaan tuntemisen prosesseissa erilaisia valvonta- ja monitorointijärjestelmiä. Esimerkiksi asiakkuutta avattaessa asiakkaan henkilötietoja voidaan verrata järjestelmän kautta pakotelistoilla olevien henkilöiden nimiin. Myös tavallisesta poikkeavaa maksuliikennettä ja liiketoimia voidaan seurata yhä tarkemmin. Monista eri järjestelmistä saatu tieto voidaan prosessoida automaattisesti ohjelmiston avulla, joka hakee ja yhdistelee tietoa esimerkiksi riskiarvion pohjaksi.

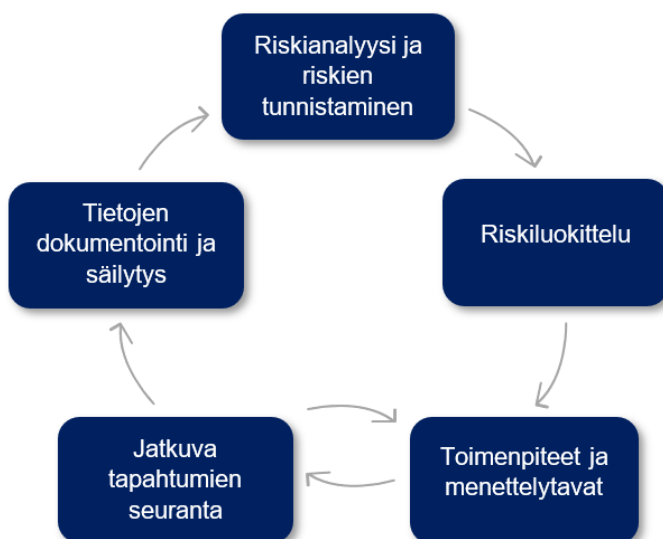
Alasoini (2021, s. 315) tuo tutkimuksessaan esille, että tulevaisuudessa digitalisaation tuomia uusia tekniikoita käytetään luultavasti entistä monipuolisemmin pankkipalveluissa ja niiden tarjoamisessa asiakkaille. Uudenlaiset menetelmät johtavat jossakin määrin palvelujen lisääntyvään automatisointiin, mutta toisaalta voi syntyä myös uudenlaisia käytäntöjä ja palveluprosesseja. Uudet kehittyvän teknologian innovaatiot voivat perustua esimerkiksi kehittyneeseen massadata-analytiikkaan, joka hyödyntää yhä laajemmin monipuolistuvaa informaatiota asiakkaiden käyttäytymisestä ja elämäntilanteista asiakkaiden tuntemisen avuksi.

4.2 Asiakkaan tunteminen

Riskiarvion tulosten perusteella pankkien on laadittava asiakkaan tuntemiseen liittyvät menettelytavat ja toimenpiteet (Finanssivalvonta, 2021a). Riskiperusteisen arvioinnin pohjalta asiakkaan tuntemismenettelyt voidaan yleisesti jakaa yksinkertaistettuun menettelyyn, normaalimenettelyyn ja tehostettuun menettelyyn. Asiakkaan riskiluokitus muodostuu riskiarviossa huomioidujen tekijöiden pohjalta. Pankit laativat asiakkaan tuntemistietojen keräämiseksi esitetyt kysymykset ja sisäiset ohjeistuksensa lainsäädännön sekä oman riskiarvionsa mukaisesti. Pankkien on pystyttävä osoittamaan Finanssivalvonnalle asiakkaan tuntemista ja jatkuvaa seuranta koskevien menetelmien olevan riskien kannalta riittäviä ja oikein mitoitettu. Pankeilla on oltava asiakkaan henkilötietojen lisäksi riittävät tiedot asiakkaidensa toiminnan laadusta, taloudellisesta asemasta sekä perusteista palveluiden käyttämiselle. Tietojen keräämisellä ja säännöllisellä päivittämisellä pankki pystyy ymmärtämään asiakkaidensa tavanomaisen toiminnan sekä havaitsemaan ja selvittämään siitä poikkeavan toiminnan.

Ilmoitusvelvollisen pankin on laadittava selkeät sisäiset ohjeet, toimintatavat ja periaatteet asiakkaan tuntemiseen sekä rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämiseen liittyen (Finanssivalvonta, 2018). Sisäisen ohjeistuksen on sovellettava pankin toimintaympäristöön ja palveluihin. Henkilöstön perehdyttämisen aiheeseen on oltava kattavaa ja henkilöstön jatkuvasta koulutuksesta on huolehdittava, jotta pankin henkilökunnalla olisi yhtenäiset toimintaperiaatteet tiedossa. Pankkien velvoitteena on myös nimetä henkilö organisaation johdosta, joka vastaa rahanpesun estämiseen liittyvän sääntelyn noudattamisesta sekä henkilö, joka vastaa sisäisestä valvonnasta. Lisäksi pankeilla tulee olla yhteyshenkilö, jolla on riittävä asiantuntemus ja resurssit toimia viipymättä rahanpesuun ja terrorismin rahoittamiseen liittyvissä asioissa, kuten viranomaistiedusteluihin vastaamisessa ja rahanpesuilmoitusten tekemisessä.

Ilman lainsäädännön edellyttämää asiakkaan tuntemista, ilmoitusvelvollinen ei saa perustaa asiakassuhdetta, suorittaa liiketoimia, ylläpitää liikesuhdetta tai tehdä asiakkaan tilin kautta maksutapahtumia (Laki rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämisestä 444/2017, 3 luku 1 §; HE 228/2016). Pankkien on oltava tietoisia siitä, kenen varoilla ja kenen toimeksiannosta liiketoimia tehdään. Pääsääntönä on, että pankeilla ei saa olla järjestelmässään tunnistamattomia asiakkaita. Pankeilla on myös oikeus kieltäytyä ottamasta asiakkaaksi tahoa, joka ei suostu luovuttamaan tietoja itsestään tai toiminnastaan. Ilmoitusvelvollisen tulisi ensisijaisesti rajoittaa palveluita, jos olemassa oleva asiakas ei suostu antamaan riittäviä tuntemistietoja itsestään. Pankit ovat velvollisia tuntemaan asiakkaansa ja noudattamaan riskiperusteista asiakkaan tuntemista koko asiakassuhteen ajan. Kuviossa 3 on havainnollistettu asiakkaan riskiperusteisen tuntemisen prosessia.

Kuvio 3. Riskiperusteinen arviointi (Aluehallintovirasto, 2021).

4.2.1 Yksinkertaistettu tuntemisvelvollisuus

Yksinkertaistettua asiakkaan tuntemismenettelyä voidaan käyttää silloin, kun ilmoitusvelvollinen arvioi asiakassuhteeseen tai yksittäiseen liiketoimeen liittyvän rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen riskin olevan normaalia vähäisempi (Laki rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämisestä 444/2017, 3 luku 8 §). Asiakkaan toimintaa voidaan seurata kevyemmällä menettelyllä, mutta kuitenkin asianmukaisesti ja riittävästi epätavallisen tai poikkeavan toiminnan havaitsemiseksi. Yksittäistä riskitekijää ei voida pitää ratkaisevana yksinkertaistetun tuntemisvelvollisuuden soveltamisessa, vaan asiakasta ja tämän taustatekijöitä on arvioitava kokonaisuutena.

Yksinkertaistettua tuntemismenettelyä voidaan soveltaa esimerkiksi silloin, kun asiakas on Suomen viranomainen ja siihen rinnastettava taho, kuten kunta, Kansaneläkelaitos tai Suomen Pankki (Andersén, 2020, s. 98). Tuntemismenettelyä voidaan käyttää myös silloin, jos asiakas on joko Suomessa tai jossain toisessa ETA-valtiossa toimiluvan saanut luotto- tai rahoituslaitos, vakuutusyhtiö tai rahastoyhtiö, jokin edellä mainituista toimijoista jossain muussa kuin ETA-valtiossa, mutta jota koskee Suomen lainsäädännön kaltaiset rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämisen velvoitteet ja jota valvotaan näiden velvollisuuksien noudattamisessa.

4.2.2 Tehostettu tuntemisvelvollisuus

Tehostettua asiakkaan tuntemismenettelyä tulee puolestaan kohdistaa sellaisiin asiakassuhteisiin ja liiketoimiin, joihin ilmoitusvelvollinen arvioi liittyvän suurempi rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen riski (HE 228/2016). Riskitekijöinä voidaan pitää esimerkiksi sitä, että yritysasiakkaan liiketoimi on solmittu epätavallisissa olosuhteissa, liiketoiminta on käteispainotteista tai yrityksen omistusrakenne vaikuttaa poikkeuksellisen monimutkaiselta asiakkaan liiketoimintaan verraten. Tehostettu tuntemisvelvollisuus koskee myös niitä asiakkaita ja liiketoimia, jotka liittyvät sellaiseen valtioon, jonka rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämis- ja selvittelyjärjestelmä muodostaa komission arvion mukaan merkittävän riskin EU:n sisämarkkinoille. Maantieteellinen korkeampi riskitekijä olisi myös esimerkiksi se, että asiakas on saanut toimiluvan tai rekisteröitynyt valtiossa, jossa ilmenee luotettavan lähteen mukaan laajaa korruptiota tai muuta rikollista toimintaa, taikka EU tai YK on asettanut valtiolle finanssipakotteita.

Kirjeenvaihtajasuhde eli sopimus maksujen ja muiden toimeksiantojen hoitamisesta ETA-alueen ulkopuolella sijaitsevan maan luottolaitoksen kanssa vaatii tehostettua tuntemismenettelyä

(Laki rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämisestä 444/2017, 3 luku 12 §). Ilmoitusvelvollisen tulee hankkia riittävät tiedot kirjeenvaihtajana toimivasta luottolaitoksesta ennen sopimuksen tekemistä. Ilmoitusvelvollisen tulee ymmärtää sopimuksen vastapuolena toimivan luottolaitoksen liiketoimintaa ja arvioida sen rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämistä koskevia toimia sekä valvonnan laatua. Lisäksi ilmoitusvelvollisen on varmistettava, että sopimuksen vastapuoli tunnistaa asiakkaansa ja noudattaa jatkuvaa asiakkaan tuntemisvelvollisuutta. Rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämiseen kohdistuva sääntely olisi kannattavaa olla vähintään samantasoista kuin Suomessa. EU:n ja YK:n finanssipakotteet voivat myös estää sopimuksen tekemisen kokonaan, mikäli vastapuoli toimii valtiossa, jossa sääntely ei täytä kansainvälisiä velvoitteita.

Tehostettua asiakkaan tuntemista edellyttää asiakassuhteen aloittaminen ja ylläpitäminen poliittisesti vaikutusvaltaisen henkilön, poliittisesti vaikutusvaltaisen henkilön perheenjäsenen tai yhteistyökumppanin kanssa (Laki rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämisestä 444/2017, 3 luku 13 §) Poliittisesti vaikutusvaltaisella henkilöllä eli PEP-henkilöllä tarkoitetaan luonnollista henkilöä, joka toimii tai on toiminut merkittävässä julkisessa tehtävässä viimeisen vuoden aikana. Suomessa PEP-henkilöitä ovat esimerkiksi ministerit ja kansanedustajat, poliittisten puolueiden johto, suurlähettiläät, valtion kokonaan omistamien yritysten johto, ylimpien tuomioistuinten jäsenet, keskuspankin jäsenet ja puolustusvoimien kenraalikunta (Valtioneuvoston asetus 610/2019). Asiakassuhteen aloittaminen PEP-henkilön, tällaisen henkilön perheenjäsenen tai yhteistyökumppanin kanssa vaatii ilmoitusvelvollisen pankin ylemmän johdon hyväksynnän. Ilmoitusvelvollisen on saatava selvitys sellaisen varallisuuden ja varojen alkuperästä, jotka liittyvät asiakassuhteeseen tai liiketoimeen. Asiakassuhteen seurannassa on käytettävä tehostettua jatkuvaa seurantaa. Asiakkaan poliittinen asema on tärkeä selvittää, koska yhteiskunnallinen valta luo mahdollisuuden väärinkäytöksille.

Lisäksi tehostettua tuntemismenettelyä täytyy käyttää tilanteessa, jossa asiakas ei ole paikalla ja henkilöllisyyden todentamiseen käytetään etätunnistamista (Laki rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämisestä 444/2017, 3 luku 11 §). Ilmoitusvelvollisen tulee rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen riskin vähentämiseksi todentaa asiakkaan henkilöllisyys hankkimalla lisätietoja ja -asiakirjoja luotettavasta lähteestä sekä varmistaa, että liiketoimeen liittyvä suoritus tulee luottolaitoksen tililtä tai se maksetaan tilille, joka on aiemmin avattu asiakkaan nimiin. Näiden lisäksi asiakkaan henkilöllisyys on mahdollista todentaa käyttämällä vahvaa sähköistä

tunnistusvälinettä tai laatuvarmenteena sähköistä allekirjoitusta, joista säädetään tarkemmin laissa vahvasta sähköisestä tunnistamisesta ja sähköisistä luottamuspalveluista (617/2009).

4.2.3 Tosiasiallinen edunsaaja

Ilmoitusvelvollisen on tunnistettava ja kerättävä tarkat ajankohtaiset tiedot yritysasiakkaan tosiasiallisista edunsaajista sekä tarvittaessa todennettava heidän henkilöllisyytensä (Laki rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämisestä 444/2017, 1 luku 5 §). Tosiasiallinen edunsaaja on aina luonnollinen henkilö, joka viime kädessä omistaa suoraan tai välillisesti yli 25 % osuuden yrityksen osakkeista tai muuten vastaavan osan yrityksestä, tai käyttää suoraan tai välillisesti yli 25 % osuutta yrityksen äänioikeuksista. Jos yrityksen omistaa toinen yritys, tosiasiallisia edunsaajia ovat omistavan yrityksen yli 25 % omistavat tai äänioikeuksia käyttävät henkilöt. Yhdistyksen tosiasiallisia edunsaajia ovat aina hallituksen jäsenet. Jos tosiasiallista edunsaajaa ei pystytä tunnistamaan tai luetellut edellytykset eivät täyty, tosiasiallisina edunsaajina pidetään yrityksen hallitusta tai vastuunalaisia yhtiömiehiä, toimitusjohtajaa tai muuta vastaavassa asemassa olevaa henkilöä. Ulkomaisen trustin tosiasiallisena edunsaajana on määräysvaltaa käyttävä luonnollinen henkilö, joka on trustin perustaja, omaisuudenhoitaja tai edunsaaja.

Andersénin (2020, s. 92–95) mukaan talouselämässä on melko normaalia, että yritykset omistavat toisia yrityksiä. Yritykset saattavat joissakin tapauksissa pyrkiä häivyttämään tosiasiallisia edunsaajia monimutkaisilla yritysstruktuureilla ja kansainvälisillä verkostoilla. Ilmoitusvelvollisen vastuulla onkin selvittää henkilöt, jotka ovat erilaisissa asiakastapauksissa tosiasiallisia edunsaajia. Lisäksi ilmoitusvelvollisen on asiakkaaseen liittyvän rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen riskiin nähden riittävässä laajuudessa selvítettävä, käyttääkö joku muu mahdollisesti määräysvaltaa asiakasyrityksessä.

4.2.4 Asiakkaan tunnistaminen ja henkilöllisyyden todentaminen

Asiakkaan tunnistaminen tarkoittaa menettelyjä, joilla ilmoitusvelvollinen selvittää asiakkaidensa henkilöllisyyden asiakkaan toimittamien henkilötietojen perusteella (Laki rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämisestä 444/2017, 3 luku 2 §). Asiakas on pääsääntöisesti tunnistettava aina ennen asiakkuuden perustamista ja asiakassuhteen aloittamista. Asiakas on tunnistettava myös aina tilanteissa, jossa asiakkuus on satunnainen, liiketoimen tai toisiinsa

yhdistyvien liiketoimien suuruus ylittää 10 000 euroa, liiketoimeen sisältyvillä varoilla epäillään olevan kytköksiä rahanpesuun tai terrorismin rahoittamiseen, yksittäinen käteismaksu ylittää 1 000 euroa, tai jos epäillään aiemmin todennettujen henkilötietojen luotettavuutta. Jos toinen henkilö toimii asiakkaan edustajana, ilmoitusvelvollisen tulee tunnistaa ja todentaa myös edustajan henkilöllisyys sekä varmistaa edustajan oikeus toimia asiakkaan puolesta. Asiakkaan tunnistaminen ja henkilöllisyyden todentaminen ovat keskeisiä asiakkaan tuntemiseen sisältyviä velvollisuuksia. Asiakkaan tunnistamisen ja todentamisen avulla ilmoitusvelvollinen voi luotettavasti varmistua asiakkaan oikeasta henkilöllisyydestä

Henkilöllisyyden todentaminen on tunnistamisen yhteydessä saatujen henkilötietojen oikeellisuuden varmistamista viranomaisen myöntämästä voimassa olevasta asiakirjasta (Finanssivalvonta, 2020a). Pankki voi oman riskienhallinnan perusteella päättää, mitä asiakirjoja se hyväksyy henkilöllisyyden todentamiseen. Yleisesti käytettyjä henkilöllisyyden todentamisasiakirjoja ovat suomalaisen viranomaisen myöntämä passi, henkilökortti, ajokortti, kuvallinen Kela-kortti, muukalaispassi tai pakolaisen matkustusasiakirja. Hyväksyttäviä todentamisasiakirjoja ovat myös ulkomaisen viranomaisen myöntämä passi tai matkustusasiakirjana käytettävä henkilökortti. Sähköisissä kanavissa asiakkuutta perustaessa ja asioidessa asiakas voi todistaa henkilöllisyytensä etänä käyttämällä vahvaa sähköistä tunnistusvälinettä, kuten verkkopankkitunnuksia tai mobiilivarmennetta. Henkilöllisyyden todentaminen pankissa asioidessa ja esimerkiksi laskua maksaessa perustuu EU:n toiseen maksajan tiedot -asetukseen varainsiirroista.

4.2.5 Tuntemistietojen säilyttäminen

Ilmoitusvelvollisen on pidettävä kaikki asiakkaan tuntemista ja liiketoimia koskevat asiakirjat ja tiedot ajantasaisina (Laki rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämisestä 444/2017, 3 luku 2 §). Ilmoitusvelvollisen on lisäksi kerrottava asiakkailleen, miksi asiakkaan henkilö- ja tuntemistietoja kerätään. Asiakkaalle on kerrottava, että asiakkaan tuntemistietoja ja muita henkilötietoja voidaan käyttää rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämiseen, selvittämiseen ja paljastamiseen sekä tutkintaan saattamista varten.

Pankkien on dokumentoitava asiakkaiden tuntemiseen ja tunnistamiseen liittyvät tiedot (Finanssivalvonta, 2020a). Säännökset velvoittavat ilmoitusvelvollisia säilyttämään myös asiakkaan henkilöllisyyden todentamisessa käytetyn asiakirjan nimen, numeron tai muun

tunnistetiedon sekä tiedon asiakirjan myöntäjistä. Tiedot voidaan dokumentoida esimerkiksi syöttämällä ne pankin järjestelmään tai ottamalla asiakirjasta kopio säilytystä varten. Dokumentoinnin tulee tapahtua siten, että jälkikäteen on mahdollista osoittaa tarkat tiedot siitä, kuka asiakkaan on tunnistanut, miten asiakas on tunnistettu ja mihin todentamisasiakirjaan tunnistaminen on perustunut. Tunnistamis- ja tuntemistiedot on säilytettävä luotettavalla tavalla viiden vuoden ajan asiakassuhteen päättymisestä. Henkilöasiakkaan tiedot, jotka pankin on kerättävä ja säilytettävä ovat:

- nimi, syntymäaika, henkilötunnus, kansalaisuus ja osoite
- tieto pääasiallisesta pankkiasiakkuudesta
- tieto asiakkaan itsensä, perheenjäsenen tai yhteistyökumppanin merkittävästä julkisesta asemasta (PEP-henkilö)
- taloudellista asemaa kuvaava elämäntilanne
- varojen ja varallisuuden alkuperä
- arvio säännöllisestä saapuvasta ja lähtevästä maksuliikenteen määrästä
- arvio käteis- ja ulkomaanmaksuista sekä peruste maksuille
- verovelvollisuus ulkomaille

Edellä mainitut tiedot ovat vähimmäistiedot, jotka pankin on kysyttävä peruspankkipalveluita käyttävältä henkilöasiakkaalta (Finanssivalvonta, 2020). Asiakassuhteen ollessa laajempi, pankin voi olla perusteltua kysyä lisäksi muita tuntemiseen liittyviä tietoja. Yrityisasiakkailta pankkien on lisäksi säilytettävä tieto yrityksen tai yhteisön pankkisuhteen ylläpitämiseen oikeutetuista edustajista, yrityksen tosiasiallisista edunsaajista, mahdollisen konsernin rakenteesta, liiketoiminnan laajuudesta ja laadusta sekä yrityksen toiminnasta ja taloudellisesta tilanteesta.

Pankkien velvollisuus kysyä asiakkaiden verovelvollisuudesta ulkomaille perustuu kansainvälisiin FATCA- ja CRS/DAC2-verosopimuksiin (Verohallinto, 2019). Kansainväliset sopimukset säätelevät sitä, mitä verotukseen liittyviä tietoja pankkien on kerättävä asiakkaistaan ja raportoitava eteenpäin Verohallinnolle. Verohallinto raportoi saadut tiedot eteenpäin niille valtioille, joiden kanssa Suomella on sopimuksia. FATCA on verotietojen vaihtoa koskeva sopimus, jonka Suomi on solminut Yhdysvaltojen kanssa vuonna 2014. CRS on OECD:n maailmanlaajuinen verotietojen vaihtoa koskeva standardi, jota Suomi on sitoutunut noudattamaan vuoden 2016 alusta alkaen. DAC2 on CRS-sopimusta vastaava EU:n automaattista tietojenvaihtoa koskeva direktiivi.

4.3 Selonotto- ja ilmoitusvelvollisuus

Ilmoitusvelvollisia koskee lainsäädännön velvoittama selonotto- ja ilmoitusvelvollisuus epäilyttävistä liiketoimista ja terrorismin rahoittamisen epäilyistä (Finanssivalvonta, 2018). Valtionvarainministeriön rahanpesusääntelyn osittaisuudistusta koskevassa julkaisussa (2021, s. 15–16) on mainittu, että epäilyttävä liiketoimi ja terrorismin rahoittaminen mainitaan rahanpesulain pykälissä osittain yhdessä ja osittain erikseen. Myös FATF on kiinnittänyt Suomen maa-arviossa huomiota siihen, että rahanpesulaissa mainitaan terrorismin rahoittamisen epäily erikseen epäilyttävästä liiketoimesta, mutta joissain säännöksissä se vaikuttaisi sisältyvän epäilyttävän liiketoimen käsitteeseen. Terrorismin rahoittamisen epäilyn voidaan kuitenkin olettaa olevan sellainen epäilyttävä liiketoimi, johon rahanpesulaissa viitataan.

Selonotto- ja ilmoitusvelvollisuus koskee kaikkia tilanteita, joissa havaitaan poikkeavaa tai epäilyttävää asiakkaan toiminnassa, asiakkuudessa, varojen alkuperässä tai niiden käyttötarkoituksessa (Finanssivalvonta, 2018). Selonottovelvollisuus tarkoittaa sitä, että ilmoitusvelvollisen on poikkeavan tai epäilyttävän liiketoimen havaitessaan selvitettävä liiketoimen tarkoitus, perusteet ja siihen sisältyvien varojen alkuperä. Liiketoimen taustat on selvitettävä seuraavissa tilanteissa:

- se poikkeaa suuruudeltaan tai rakenteeltaan asiakkaan tavanomaisesta toiminnasta
- sen katsotaan olevan poikkeavaa asiakkaan toimialalla
- sillä ei ole ilmeistä taloudellista tarkoitusta
- se ei sovi yhteen asiakkaan muiden liiketoimien tai taloudellisen tilanteen kanssa

Selvityksiä voidaan hankkia esimerkiksi ilmoitusvelvollisen omista rekistereistä, viranomaisrekistereistä tai pyytämällä asiakkaalta tarkempaa selvitystä liiketoimesta sopimuksien tai muiden asiakirjojen muodossa (Andersén, 2020, s. 128). Pankilla on oikeus pyytää asiakkaalta tilille tulevien varojen alkuperästä kirjallista selvitystä sekä todistuksia liiketoiminnasta tai muita asiakirjoja, kuten kauppakirjaa. Ilmoitusvelvollisella on oikeus tarkistaa myös asiakkaan luottotiedot. Selonottovelvollisuuden täyttymisen ja saadun selvityksen jälkeen ilmoitusvelvollisen on harkittava, onko tapauksesta syytä tehdä ilmoitus KRP:n rahanpesun selvittelykeskukselle. Ilmoitusvelvollisen on kuitenkin tärkeää toimia ja tehdä ilmoitus viivytyksettä, jotta epäilyttävään liiketoimeen sisältyviä varoja tai omaisuutta ei siirrettäisi viranomaisten ulottumattomiin.

Perusteena ilmoituksen tekemiselle on se, että liiketoimi vaikuttaa vielä selvityksenkin jälkeen epäilyttävältä, asiakas on haluton antamaan pyydettyä selvitystä tai annettu selvitys vaikuttaa epäluotettavalta (Finanssivalvonta, 2021b). Näissä tapauksissa ilmoituksen tekemisen jälkeen liiketoimi voidaan keskeyttää lisäselvityksiä varten tai liiketoimesta voidaan kieltäytyä kokonaan. Ilmoitusvelvollinen voi suorittaa liiketoimen loppuun, jos se katsoo liiketoimen keskeyttämisen tai sen suorittamisesta kieltäytymisen vaikeuttavan tosiasiallisen edunsaajan selvittämistä. Terrorismin rahoittamisen epäilyjä koskee samat velvoitteet kuin epäilyttävän liiketoimen, joka saattaa liittyä rahanpesuun. Erona näissä tapauksissa on se, että rahanpesuun liittyy aina epäily varojen laillisesta alkuperästä, kun taas terrorismin rahoittaminen voi tapahtua myös laillisesti hankituilla varoilla, esimerkiksi rahankeräystoiminnan yhteydessä. Epäily terrorismin rahoittamisessa kohdistuu tällöin varojen käyttötarkoitukseen.

Rahanpesun selvittelykeskukselle tehtävä ilmoitus epäilyttävästä liiketoimesta ei ole suoraan rikosilmoitus eikä sen tekeminen edellytä, että ilmoitusvelvollinen tuntee rikosten tunnusmerkkistöjä (Andersén, 2020, s. 131–132). Ilmoituksen tekemiseksi riittää, että ilmoitusvelvollinen on havainnut asiakkaansa osalta epäilyttävää tai poikkeavaa toimintaa, eikä saa käytettävissä olevin keinoin selvitettyä toiminnan taustaa tai siihen sisältyvien varojen alkuperää tai käyttötarkoitusta. Epäilyttävää liiketoimea koskevassa ilmoituksessa on oltava asiakkaan tuntemistiedot, tiedot liiketoiminnan laadusta, liiketoimeen sisältyvien varojen määrästä ja valuutasta, varojen alkuperästä sekä syystä, jonka takia liiketoimea pidetään epäilyttävänä. Lisäksi ilmoituksessa on oltava tieto, onko liiketoimi keskeytetty vai onko siitä kieltäydytty. Ilmoitus täytyy laatia selkeästi siten, että selvittelykeskus voi ilmoituksen perusteella arvioida tapahtumien kulkua ja ilmoitusvelvollisen asiassa suorittamia toimenpiteitä. Ilmoitusvelvollisen on annettava rahanpesun selvittelykeskukselle kaikki välttämättömät tiedot ja asiakirjat epäilyn selvittämiseksi.

Epäilyttäviä liiketoimia koskevat tiedot ja asiakirjat on säilytettävä viiden vuoden ajan ilmoitusvelvollisuuden täyttämiseksi (Finanssivalvonta, 2021b). Nämä tiedot ja asiakirjat on säilytettävä erillään asiakasrekisteristä eikä niitä saa käyttää muuhun tarkoitukseen. Epäilyttäviin liiketoimiin liittyy myös salassapitovelvollisuus ja työntekijän suojelovelvoite. Ilmoituksen tekemistä tai selvittelyä ei saa paljastaa asiakkaalle, johon ilmoitus kohdistuu. Ilmoituksesta ei saa kertoa myöskään muille henkilöille tai henkilöstöön kuuluville. Laissa säädetty työntekijöiden suojelovelvoite tarkoittaa sitä, että työnantajalla on oltava asianmukaiset ja riittävät menettelyt niiden työntekijöiden suojelemiseksi, jotka tekevät työssään ilmoituksia epäilyttävistä

liiketoimista rahanpesun selvittelykeskukselle. Ilmoitusvelvollisen on myös huolehdittava siitä, että järjestelmään tehtävät merkinnät ja huomiot tehdyistä ilmoituksista ovat ainoastaan niiden henkilöiden saatavilla, jotka tarvitsevat tietoa työtehtävissään.

5 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

5.1 Tutkimusmenetelmä ja tutkimusprosessi

Empiirinen tutkimus voidaan toteuttaa kvalitatiivista tai kvantitatiivista tutkimusmenetelmää käyttämällä (Heikkilä, 2014, s. 15–16). Kvalitatiivisessa eli laadullisessa tutkimuksessa pyritään ymmärtämään tutkittavaa ilmiötä ja saamaan ilmiöstä syvempi käsitys. Kvalitatiivinen tutkimus toteutetaan yleensä keräämällä tutkimustietoa pienemmältä tarkoin valitulta kohderyhmältä ja kerätty tieto analysoidaan mahdollisimman tarkasti. Yleisesti pääsääntönä voidaan pitää sitä, että laadullista tutkimusmenetelmää käytetään silloin, mitä vähemmän ilmiöstä tiedetään. Kvantitatiivinen eli määrällinen tutkimus puolestaan perustuu tutkimuskohteen tulkitsemiseen tilastojen ja numeroiden avulla. Määrällinen tutkimus edellyttää laajempaa otosta ja tutkimusmenetelmä sopiikin suuria ihmisryhmiä kartoittaviin kyselytutkimuksiin. Tässä työssä päätettiin käyttää kvalitatiivista eli laadullista tutkimusmenetelmää, koska sen avulla haluttiin saada syvempi käsitys ja yksityiskohtaisempia havaintoja tutkittavasta ilmiöstä. Kvantitatiivisen tutkimusmenetelmän ei katsottu soveltuvan yhtä hyvin tämän tutkimuksen tarkoituksiin.

Kvalitatiivisen tutkimuksen tyypillisiä aineistokeruumenetelmiä ovat haastattelut, havainnointi ja erilaisiin dokumentteihin perustuva tieto (Kananen, 2015, s. 127–128). Aineisto voi olla esimerkiksi tekstiä, nauhoitettua puhetta tai kuvia, joten aineiston käsittelyn ja analysoinnin helpottamiseksi aineisto muutetaan selkeämpään tekstimuotoon. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa aineistoa voidaan käsitellä usealla eri tavalla, kun taas kvantitatiivisessa tutkimuksessa menetelmät ovat rajatumpia. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa aineisto vaatii jatkokäsittelyä, jotta aineistoa pystytään analysoimaan. Heikkilän (2014, s. 15) mukaan kvalitatiivisen tutkimuksen aineiston kerääminen tapahtuu vähemmän strukturoidusti kuin kvantitatiivisessa tutkimuksessa.

Tutkimusmetodiksi valikoitui teemahaastattelu, koska haastatteluiden avulla haluttiin saada avoimia ja monipuolisia vastauksia tutkimuskysymyksiin. Puolistrukturoitu teemahaastattelu etenee etukäteen valikoitujen teemojen mukaisesti teemoihin liittyvien kysymysten avulla (Hirsjärvi & Hurme, 2015, s. 47). Puolistrukturoidussa haastattelussa kaikille haasteltaville esitetään samoja kysymyksiä, mutta vastaksia ei ole sidottu valmiiksi määriteltäviin vastausvaihtoehtoihin vaan haasteltavat vastaavat kysymyksiin omin sanoin. Haastattelua varten laadittiin valmis teemahaastattelurunko (Liite 1), jonka mukaan haastatteluissa edettiin ja haastateltaville

esitettiin haastattelurungon mukaisia kysymyksiä. Tutkimusaihe jaettiin kolmeen teemaan, joiden alla oli alakysymyksiä. Puolistrukturoidun teemahaastattelun katsottiin olevan tähän työhön paras tutkimusmetodi, koska haastateltaville haluttiin antaa tietynlainen vapaus vastauksissaan, mutta kuitenkin pysyvän tiettyjen teemojen sisällä. Teemahaastattelu antaa myös tilaa haastateltavien henkilöiden omille näkökulmille ja kokemuksille. Hirsjärven ja Hurmeen (2015, s. 47) mukaan puolistrukturoidussa haastattelussa on ominaista, että jokin haastattelun näkökulma on sama, mutta muuten näkökulmat voivat osittain vaihdella.

Teemahaastattelu voidaan toteuttaa joko yksilö- tai ryhmähaastatteluna (Hirsjärvi & Hurme, 2014, s. 61). Yksilöhaastattelu on yleisin tapa toteuttaa haastattelu. Ryhmähaastattelussa vuorovaikutus on erilaista ja haastattelijan rooli poikkeaa kahdenkeskisestä yksilöhaastattelusta. Kanasen (2015, s. 53) mukaan ryhmähaastattelun etuna voidaan pitää säästettyä aikaa, mutta huonona puolena on ryhmätilanteen aiheuttama vaikutus. Ryhmähaastattelussa haasteena voi olla se, että kaikkien haastateltavien mielipiteet ja näkökulmat eivät pääse tasapuolisesti esille. Yksilöhaastattelussa keskustelut voivat olla enemmän vapautuneita ja luontevia. Haastattelut päätettiin tämän vuoksi toteuttaa yksilöhaastatteluina.

Vilka (2021, s. 245) toteaa, että haastateltavien valinnassa on käytettävä tietynlaista harkintaa eikä tutkimukseen osallistuvia henkilöitä voida valita vain sattumanvaraisesti. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa tavoitteena on jonkin ilmiön kuvaaminen ja ymmärtäminen, eikä tilastollisten yhteyksien löytäminen kuten kvantitatiivisessa tutkimuksessa. Tämän vuoksi tutkimukseen tulisi valita henkilöitä, joilla on omakohtaista kokemusta tutkittavasta aiheesta ja ilmiöstä. Tämä mahdollistaa myös sen, ettei tutkimusaineiston tarvitse välttämättä olla suuri ja muutamakin tapaus voi olla riittävä. Vilka (s. 272) korostaa myös, että kvalitatiivisella tutkimusmenetelmällä toteutetussa tutkimuksessa aineiston kokoa ei säätele niinkään määrä vaan sen laatu. Tavoitteena pidetään sitä, että tutkimusaineisto toimii apuna tutkimuksessa tutkittavan ilmiön ymmärtämisessä.

Tämän tutkimuksen tarkoituksena oli haastatella pankissa työskenteleviä henkilöitä heidän omista kokemuksistaan liittyen rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämiseen. Haastateltavina oli Suomessa toimivan Pankki X:n neljä toimihenkilöä, jotka työskentelivät pääasiassa henkilöasiakkaiden parissa. Haastateltavista kolme toimi pankissa asiakkuusneuvojana ja yksi palvelupäällikkönä. Kaikilla haastatteluun osallistuneilla henkilöillä oli usean vuoden kokemus pankkialalla työskentelystä ja asiakaspalvelun erilaisista tehtävistä. Haastateltavien henkilöiden ikäjakauma oli 25–45 vuotta. Kolmella haastateltavista oli koulutuksena

korkeakoulututkinto ja yksi oli suorittamassa tutkintoa parhaillaan töiden ohella. Erityisesti haastateltavien työnkuvan ja asiakkaiden parissa työskentelyn katsottiin tuovan arvokasta tietoa sekä kokemuksia oikeista tilanteista. Haastateltavien määrän katsottiin olevan riittävä opin- näytetyön tutkimusasetelman kannalta. Haastattelut olivat kattavia ja yksittäinenkin haastattelu toi paljon aineistoa. Ennen haastattelua vastaajille kerrottiin, että vastaajien henkilöllisyys ei tule esiin tutkimusprosessin aikana. Haastateltavien henkilöllisyyden salaamisen avulla pyrittiin saamaan mahdollisimman rehellisiä ja avoimia vastauksia. Valmiin haastattelurungon teemojen alakysymysten avulla pyrittiin saamaan vastaukset varsinaiseen tutkimusongelmaan.

Haastattelupyynnöt lähetettiin sähköpostilla ja haastattelut toteutettiin lokakuussa 2021 haastateltavien kanssa sovittuina ajankohtina. Haastatteluista kolme tapahtui kasvotusten ja yksi puhelimen välityksellä koronapandemiasta (Covid-19) johtuen. Haastattelut nauhoitettiin ja siihen pyydettiin etukäteen lupa vastaajilta. Kaikki haastattelut toteutettiin kahden kesken hiljaisessa ja rauhallisessa tilassa. Haastatteluihin oli varattu reilusti aikaa, mutta ne kestivät noin 20–30 minuuttia. Haastateltaville lähetettiin etukäteen tietoa tutkimuksen aiheesta ja teemoista, jotta haastateltavat voisivat valmistautua haastatteluun. Haastattelun alussa kerrattiin vielä tutkimuksen tarkoitus ja haastattelun teemat.

Haastattelun teemoiksi valittiin ilmiöiden esiintyvyys ja niiden selvittäminen, lainsäädännön vaatimukseen vastaaminen sekä pankin sisäisten toimintatapojen ja koulutuksen laatu. Näiden teemojen katsottiin vastaavan parhaiten tutkimusongelmaan. Haastattelun eteneminen ja kysymysten järjestys oli jokaisessa haastattelussa lähes sama. Haastateltavilta saatettiin kysyä haastattelun aikana tarkentavia lisäkysymyksiä, jotka liittyivät käsiteltyyn teemaan ja aihealueeseen. Lisäkysymysten avulla pyrittiin avaamaan vastaajan vastausta vielä tarkemmin tai laajemmin. Kananen (2015, s. 56) toteaa, että haastattelutilanteessa on tärkeää antaa haastateltavalle aikaa eikä eteneminen saa tapahtua liian nopeasti. Liian nopea eteneminen teemojen välillä voi johtaa pintapuoliseen aineistoon ja tutkimuksen kannalta arvokasta tietoa voi jäädä saamatta.

Haastattelun jälkeen haastattelijan on muutettava tutkimusaineisto muotoon, jossa sitä voidaan tutkia (Hirsjärvi & Hurme, 2015, s. 138). Käytännössä aineiston litteroinnilla tarkoitetaan esimerkiksi sitä, kun nauhoitettu haastatteluaineisto puretaan tekstimuotoon tekstinkäsittely-ohjelman avulla. Litterointi on melko hidasta ja työlästä, joten haastattelijan kannattaa harkita litteroinnin laajuutta. Litterointi voidaan tehdä sanatarkasti tai kirjoittamalla vain aineiston pääasiallinen sisältö. Tutkimusaineiston osittainen litterointi voidaan toteuttaa esimerkiksi

haastattelun teemojen mukaan, kun aineisto on kerätty teemahaastattelun menetelmällä. Litteroinnin tulee kuitenkin vastata haastateltavien sanomisia ja asioiden merkityksiä.

Haastatteluaineiston analysointiin käytettiin tässä työssä aineistolähtöistä sisällönanalyysia. Sisällönanalyysi on kvalitatiivisessa tutkimuksessa käytettävä perinteinen tapa analysoida aineistoa (Vilkkä, 2021, s. 298). Sisällönanalyysia käytetään tekstimuotoon saatettujen aineistojen analysoinnissa, esimerkiksi litteroidut haastattelut voidaan analysoida sisällönanalyysin avulla. Analyysimenetelmän valintaan vaikuttavat tutkimusongelmasta johdetut tutkimuskysymykset, joihin tutkimuksella etsitään vastauksia. Litteroinnin jälkeen aineisto jaettiin teemoittain aineiston analyysia ja tulosten tulkintaa varten.

Aineistolähtöinen sisällönanalyysi voidaan jakaa kolmeen eri vaiheeseen, joita ovat aineiston pelkistäminen eli redusointi, aineiston ryhmittely eli klusterointi sekä teoreettisten yleiskäsitteiden luominen eli abstrahointi (Tuomi & Sarajärvi, 2018, s. 91–92). Aineiston pelkistämällä tarkoitetaan sitä, että analysoitava informaatio pilkotaan osiin ja siitä karsitaan pois kaikki tutkimukselle epäolennainen informaatio. Pelkistämisen jälkeen aineisto ryhmitellään alaluokkiin ja käytännössä siinä etsitään aineistosta samankaltaisuuksia kuvaavia tekijöitä. Viimeisessä vaiheessa erotellaan tutkimuksen kannalta olennainen tieto ja muodostetaan käsitteitä sekä johtopäätöksiä. Aineiston jäsentäminen ja tulkinta tapahtuvat rinnakkain, ja aineisto pelkistyy vähitellen analyysin edetessä. Sisällönanalyysin tarkoitus on järjestää haastatteluaineisto tiiviiseen ja selkeään muotoon siten, että sen sisältämää tutkimukselle olennaista tietoa ei kadota.

5.2 Tutkimuksen luotettavuus

Luotettavuutta voidaan arvioida laadullisessa tutkimuksessa eri tavoilla eikä siihen ole olemassa vain yhtä näkemystä (Tuomi & Sarajärvi, 2018, s. 122). Tutkimusta täytyy tarkastella kokonaisuutena, jolloin tutkimuksen sisäinen johdonmukaisuus korostuu. Luotettavuuden kriteerien tulee olla suhteessa toisiinsa. Kanasen (2015, s. 352–353) mukaan yksi laadullisen tutkimuksen luotettavuuteen liittyvä näkökulma on tutkimustulosten tulkinnan yleistettävyyden. Muita laadullisen tutkimuksen luotettavuuskriteereitä ovat siirrettävyys, uskottavuus, kyllästeisyys ja vahvistettavuus. Luotettava laadullinen tutkimus vastaa tutkittavaa ilmiötä ja sen avulla pyritään ymmärtämään ilmiötä.

Laadullisen tutkimuksen luotettavuutta voidaan arvioida tyypillisesti määrällisessä tutkimuksessa käytettävien reliabiliteetin ja validiteetin käsitteiden avulla (Hirsjärvi & Hurme, 2015, s. 186). Reliabiliteetilla tarkoitetaan analyysin johdonmukaisuutta ja tutkimustulosten toistettavuutta. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että tutkimusta voidaan pitää reliabelina, jos tutkittaessa ilmiötä kaksi kertaa päädytään molemmilla tutkimuskerroilla samaan tulokseen tutkijasta riippumatta. Validiteetilla tarkoitetaan puolestaan sitä, että tutkimuksessa aineiston analyysimittarit ovat päteviä ja ne mittaavat ilmiötä, jota tutkimuksessa on tarkoitus mitata. Validiteetin avulla selvitetään, onko tutkimuksessa käytetty käsitteitä, jotka liittyvät tutkittavana olevaan ilmiöön. Tutkimuksen voidaan katsoa olevan validi, koska valmiin haastattelurungon kysymyksillä saatiin vastaukset tutkimusongelman kannalta oleellisiin kysymyksiin.

Laadullisessa tutkimuksessa luotettavuus korostuu erityisesti tutkimusaineiston hankinnassa, aineiston analyysissa ja tulosten tulkinnassa sekä raportoinnissa (Hirsjärvi & Hurme, 2015, s. 185). Aineiston hankinnassa ja tutkimustulosten tulkinnassa kaikki seikat tulee kertoa mahdollisimman tarkasti sekä perustellusti. Tutkimushaastattelun laadun varmistamiseksi haastattelu tulisi litteroida mahdollisimman nopeasti haastattelun jälkeen. Vilka (2021, s. 357–358) korostaa, että erityisesti laadullisella tutkimusmenetelmällä toteutetussa tutkimuksessa luotettavuudesta vastaa viime kädessä tutkija itse sekä hänen rehellisyytensä. Luotettavuuden arvioinnin kohteena ovat tutkijan teot, valinnat ja ratkaisut tutkimuksen aikana. Myös tutkimukseen vaikuttaneista mahdollisista virheistä ja haasteista on olennaista kertoa. Tutkijan on arvioitava tutkimuksensa luotettavuutta jatkuvasti suhteessa teoriaan, analyysitapaan, aineiston ryhmittelyyn, tulosten tulkintaan ja johtopäätöksiin.

Tutkimuksen tekeminen edellyttää hyvän tieteellisen käytännön noudattamista (Vilka, 2021, s. 69). Hyvän tieteellisen käytännön mukaan tutkijan täytyy toimia rehellisesti, huolellisesti ja oikeiden toimintatapojen mukaan koko tutkimusprosessin ajan. Tämä tutkimus toteutettiin luotettavasti ja avoimesti tutkimusetiikan periaatteiden mukaan. Tutkimuksessa käytettiin mahdollisimman tuoreita lähteitä ja lähteiden valinnassa käytettiin kriittistä tarkastelua. Lähteitä on käytetty oikein huomioimalla lähteiden alkuperäiset tekijät ja liittämällä heidän alkuperäiset teoksensa lähteisiin. Työssä on huomioitu aikaisempia tutkijoita ja heidän tutkimuksiaan hyvän tieteellisen käytännön mukaisesti.

Tutkimuksen haastattelussa ja aineistonhallinnassa on huomioitu eettiset periaatteet. Haastateltaville kerrottiin etukäteen tutkimuksen tarkoitus ja haastattelun teemat. Haastateltavien valinnassa käytettiin harkintaa ja haastateltavat henkilöt soveltuivat tutkimukseen työtaustansa

puolesta. Haastateltavilla oli haastattelutilanteessa mahdollisuus vastata kysymyksiin rauhassa ja pohdiskellen, eikä opinnäytetyön tekijä kysynyt johdattelevia kysymyksiä tai pyrkinyt vaikuttamaan haastateltavien vastauksiin. Haastattelut litteroitiin sanatarkasti ja litterointi tapahtui nopeasti haastattelujen jälkeen. Aineistoa käsitellään ja säilytetään luottamuksellisesti eikä haastattelujen vastauksia käytetä opinnäytetyön ulkopuolella muuhun tarkoitukseen. Kaikki haastatteluaineisto hävitetään opinnäytetyön valmistuttua, josta kerrottiin haastatteluun osallistuneille henkilöille.

5.3 Tutkimustulokset

Tutkimukseen haastateltiin neljää pankissa työskentelevää toimihenkilöä. Haastateltavat työskentelivät pääasiassa henkilöasiakkaiden parissa. Jokaisella haastateltavalla oli usean vuoden kokemus pankkialalla työskentelystä. Tutkimustulokset on jaettu teemoittain ja teemat muodostuivat samalla tavalla kuin haastattelurungossa.

5.3.1 Ilmiöiden esiintyminen

Ensimmäinen haastattelun teema käsitteli rahanpesuun ja terrorismin rahoittamiseen liittyvien ilmiöiden esiintyvyyttä ja niiden selvittämistä. Haastateltavilta kysyttiin, kuinka paljon ja millaisia tapahtumia heidän työssään esiintyy sekä sitä, onko ilmiöiden erottaminen asiakkaan normaalist toiminnasta hankalaa. Haastatteluissa nousi esille se, että erilaisia rahanpesuun ja terrorismin rahoittamiseen liittyviä ilmiötä ei pidetä yleisesti vielä kovin tunnettuina Suomessa. Eriyisesti terrorismin rahoittamisen katsottiin olevan haastavampi käsite ja siihen liittyvien tapahtumien tunnistamista pidettiin vaikeampana. Haastateltavat kokivat, että terrorismin rahoittamisen epäilyjen harvinaisuus vaikeuttaa ilmiöiden tunnistamista. Kukaan haastateltavista ei ollut kohdannut suoraan terrorismin rahoittamisen epäilyjä työssään. Yksi haastateltavista toi kuitenkin esiin sen, että digitalisaatio on vaikuttanut yleisesti terrorismin uhkaan myös Euroopassa ja terrorismin rahoittamisen epäilyjä on pidettävä mahdollisena tulevaisuudessa.

Rahanpesuun liittyviä tapauksia haastateltavat olivat kohdanneet työssään säännöllisemmin. Jokainen haastateltava mainitsi, että rahanpesun epäilyn aiheuttaa useimmiten tilitapahtumiin liittyvät epäselvyydet, kuten varojen alkuperä tai niiden käyttötarkoitus. Yleisimpinä tekijöinä haastatteluissa mainittiin käteinen, tilisiirron suuruus sekä puutteelliset merkinnät tilisiirron vastaanottajan tiedoissa. Haastatteluissa korostettiin, että asiakkaiden yksittäisiä tilitapahtumia ei

reaaliajassa seurata vaan epäselvät tilitapahtumat nousevat esille monitoroinnin kautta. Yksi haastateltavista mainitsi, että joissakin tapauksissa rahanpesun epäilyihin on johtanut myös yhtäkkiset ja poikkeavat muutokset tiliin liitetyissä käyttöoikeuksissa.

Haastatteluissa nousi esille myös se, että teknologian kehitys on tuonut uusia tapoja siirtää varoja. Varoja saatetaan kierrättää myös useampien tilien ja rahoituslaitosten kautta, jolloin tilisiirron tarkoitus voi herättää epäilyksiä. Erityisesti ulkomailta saapuvaan ja ulkomaille lähtevään suurempaan tilisiirtoon voidaan katsoa liittyvän isompi rahanpesun riski. Toisaalta haastateltavat kokivat, että teknologia on tuonut pankeille myös helpotuksia rahavirtojen seuraamiseen erilaisten monitorointijärjestelmien avulla.

Kaksi neljästä mainitsi kohdanneensa mahdolliseen ammattimaiseen muulitoimintaan liittyviä asiakkuudenavauksia, joissa avattua pankkitiliä on käytetty epämääräisiin tilisiirtoihin ja muihin järjestelyihin, osittain myös jonkun muun kuin tilinomistajan toimesta. Edellä mainittuihin tapauksiin kerrottiin yleisimmin liittyneen ulkomaalaisia henkilöitä ja osittain tapauksissa on paljastunut väärennettyjä henkilöllisyysasiakirjoja tai työsopimuksia. Yksi haastateltava kertoi myös kuulleen tilanteista, joissa rahanpesua on yritetty toteuttaa pimeästä työvoimasta saadulla käteispalkalla. Lisäksi haastatteluissa mainittiin isompien käteissummien talletuksien ja nostojen aiheuttavan säännöllisesti selvityspyyntöjä asiakkaille. Haastateltavat korostivat, että selvitykset eivät kuitenkaan aina johda jatkotoimenpiteisiin tai ilmoituksen tekemiseen.

Asiakkaat saattavat tallettaa pitkältikin ajalta kertyneitä säästöjä kerralla, eivätkä ajattele sen aiheuttavan sen kummempia selvityksiä varojen alkuperästä. (H2)

Kaikissa haastatteluissa esille nousi asiakkaan tuntemisen merkitys ja asiakkaan tunteminen koettiin tärkeimpänä tekijänä rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämisessä. Haastateltavat nostivat esille havainnoinnin tärkeyden osana jokapäiväistä työtään. Asiakkaan poikkeuksellinen ja epäilyttävä toiminta on pystyttävä tunnistamaan asiakkaan normaalista toiminnasta. Haastatteluissa mainittiin, että välillä voi olla haastavaa erottaa, milloin on kyse asiakkaan normaalista toiminnasta ja milloin taas poikkeuksellisesta toiminnasta. Muutokset asiakkaan käyttäytymisessä saattavat olla pieniä. Yksi haastattelun vastaajista toi esiin sen, että tutun ja pitkäaikaisen asiakkaan kohdalla havainnointi saattaa jäädä liian vähäiseksi, vaikka silloinkin tuntemiseen täytyy kiinnittää yhtä lailla huomiota.

Kun päivitetään asiakkaiden tietoja säännöllisesti, niin on helpompi pysyä perässä asiakkaan elämäntilanteesta ja sitä kautta mahdollisista pankkikäyttäytymiseen johtavista muutoksista. (H1)

Asiakkaan tunteminen auttaa havaitsemaan poikkeavan toiminnan ja suhtautumaan oikealla tavalla tällaisiin tilanteisiin. (H4)

Lisäksi haastattelussa käsiteltiin sitä, millaisia haasteita toimihenkilöt ovat kohdanneet rahanpesuun ja terrorismin rahoittamiseen liittyen. Haastateltavat mainitsivat verkkoasioinnin ja digitalisaation lisääntymisen sekä erityisesti koronaviruspandemian (Covid-19) aikana korostuneeseen etätunnistamiseen liittyvät haasteet. Monessa asiakassuhteen vaiheessa asiakasta ei välttämättä kohdata kasvotusten, jolloin mahdolliset haavoittuvuudet etätunnistamisessa korostuvat. Erityisesti ulkomaalaisten asiakkaiden kohdalla asiakkaan taustalla vaikuttavien henkilöiden tunnistaminen voi olla haastavaa. Haasteeksi mainittiin myös erilaiset maksunvälitystä tarjoavat palvelut ja niiden tuomat epäselvyydet maksutapahtumien monitoroinnille. Palveluille ominaista on, että maksutiedot pystytään salaamaan eikä pankki silloin pysty selvittämään tosiasiallisia maksun saajia. Haastatteluissa esille nousi haasteeksi myös se, kuinka pitkälle pankki pystyy käytettävissään olevilla keinoilla maksutapahtumia selvittämään.

5.3.2 Lainsäädännön asettamat vaatimukset

Toinen haastattelun teema oli lainsäädännön asettamiin vaatimuksiin vastaaminen ja sääntelyn vaikutus pankin toimihenkilöiden arkeen. Haastattelussa käsiteltiin sitä, millaisena toimihenkilöt kokevat sääntelyn tuomat velvoitteet työssään ja miten asiakkaat suhtautuvat esimerkiksi lakisääteisiin selvityspyyntöihin ja kysymyksiin asiakkaan tuntemistiedoista. Sääntely asettaa pankeille uusia velvollisuuksia, joihin pankkien on mukauduttava ja otettava ne osaksi toimintaprosessejaan.

Haastateltavien vastauksissa esille nousi vuosien aikana jatkuvasti muuttuneen sääntelyn tuoma epäselvyys siihen, miten missäkin tilanteissa tulee erilaisten asiakkaiden kohdalla toimia. Haastatteluissa mainittiin myös se, että lisääntyneet muistettavat asiat ja velvoitteiden täyttäminen on osaltaan monimutkaistanut toimihenkilöiden työtä. Jokainen haastateltava koki, että sääntely on lisännyt heidän vastuutaan päivittäisessä työssä.

Asiakastapaamisten aikana muistettavia asioita on tullut paljon lisää ja kaikki vaiheet täytyy myös dokumentoida. (H2)

Kaksi neljästä vastaajasta mainitsi sääntelyn velvoittaman riskiperusteisen lähestymistavan osittain selkeyttäneen asiakkaan tuntemisen prosesseja, kun riskiluokittelun pohjalta asiakas-suhteisiin kohdennetaan tietyt ennalta määritellyt tuntemismenettelyt ja toimenpiteet. Lisäksi erilaisiin tuotteisiin ja palveluihin liittyy oma riskiluokittelu. Yksi haastateltava oli puolestaan kokenut asiakkaiden tuntemisen riskiperusteisen arvioinnin kautta joissain asiakastapauksissa epäselvänä. Haastateltava mainitsi esimerkkinä sen, että yksinkertaistetun tuntemisvelvollisuuden soveltamisen kriteerit voivat joidenkin asiakkaiden kohdalla osittain täytyä, mutta tilanteissa on osattava riskiperusteisesti arvioida, milloin menettelyä voidaan tosiasiasa käyttää.

Kaikissa haastatteluissa korostui se, että asiakkaiden suhtautuminen pankin henkilö- ja tuntemistietojen kyselyyn on enimmäkseen ollut positiivista. Yksi haastateltavista katsoi, että asiakkaiden suhtautuminen on pääasiassa muuttunut parempaan suuntaan viime vuosien aikana. Haastateltava katsoi sen johtuvan pankin lisääntyneestä avoimuudesta ja tiedottamisesta. Pankkien on ilmoitettava asiakkailleen, että asiakkaan henkilö- ja tuntemistietoja voidaan käyttää rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämiseen ja selvittämiseen. Edelleen kuitenkin osa asiakkaista ihmettelee pankin kyselyjä. Haastateltavien mukaan eniten ihmettelyä on herättänyt kysymys poliittisesta asemasta, ja osa asiakkaista on kokenut kysymykset tulotiedoista tai säännöllisen maksuliikenteen määrästä tunkeilevana. Osa haastateltavista totesi, että ymmärtää tilanteen myös asiakkaan näkökulmasta ja asiakastilanteisiin on suhtauduttava ammattitaitoisesti sekä ymmärtäväisesti. Haastateltavat korostivat, että yksittäisen asiakkaan rooli on myös tärkeä ja asiakkaat auttavat pankkeja täyttämään lakisääteisen velvollisuutensa.

Asiakastilanteissa täytyy aina muistaa, että asiakas ei ole lain puolesta ilmoitusvelvollinen vaan pankki. (H1)

Korostan usein asiakkaille, että tietojen ajantasaisuus on niin pankin kuin kaikkien pankin asiakkaiden kannalta tärkeää palveluiden turvaamista ja varmistamista, että palvelut toimivat normaalisti. (H3)

Haastatteluissa ilmeni, että asiakkaat saattavat usein aluksi ihmetellä epäilyttävien liiketoimien selvityspyyntöjä. Erityisesti silloin, kun pankista kysellään asiakkaan maksuliikenteen tarkoitusta ja mahdollisia dokumentteja sen todistamiseksi. Lain asettaman selonottovelvollisuuden täyttämiseksi pankin on kysyttävä tarvittaessa selvityksiä varojen alkuperään ja käyttötarkoitukseen liittyen. Haastateltavat mainitsivat, että asiakkaat saattavat myös vastata selvityspyyntöihin liian epäselvillä ja lyhyillä vastauksilla. Yksi haastateltavista korosti selvityspyynnön

tärkeyttä asiakkaan mutkattoman pankkiasioinnin takaamiseksi. Mikäli selvityksiin ei vastata asianmukaisella tavalla, pankki voi joutua rajoittamaan asiakkaan palveluja.

Pääasiassa asiakkaat ymmärtävät selvityspyyntöjen merkityksen ja tiedostavat, että pankit ei kysele näitä tietoja vain huvikseen. (H3)

Kolme neljästä vastaajasta mainitsi, että valvontaviranomaisten suorittama valvonta on korostunut ja tullut enemmän näkyväksi viime aikoina. Pankeilta on vaadittu yhä tehokkaampia toimenpiteitä rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämiseksi. Haastateltavat kokivat myös, että uusia velvoitteita tulee varmasti sääntelyn myötä lähivuosien aikana lisää. Haastateltavat kokivat tutkimuksen aiheen sen vuoksi ajankohtaiseksi.

5.3.3 Pankin sisäiset toimintatavat ja koulutus

Haastattelun viimeinen teema käsitteli pankin sisäisten toimintatapojen ja koulutuksen laatua. Haastateltavilta kysyttiin, kokevatko he pankin sisäiset rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämiseen liittyvät ohjeistukset selkeinä ja koulutuksen riittävänä. Haastatteluissa käsiteltiin myös mahdollisia uhkaavia tilanteita ja niihin suhtautumista työyhteisössä. Jokainen haastateltava katsoi pankin sisäisten toimintatapojen ja periaatteiden olevan pääasiassa selkeitä, vaikka lainsäädännön kiristyminen onkin lisännyt ohjeistuksia sekä päivittäisessä työssä muistettavia asioita. Kolme neljästä vastaajasta koki, että koulutuksen määrässä ja laadussa olisi kehittämistä. Haastateltavat korostivat, että koulutusta voisi olla enemmän ja säännöllisemmin erityisesti rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen ilmiöiden tunnistamisen avuksi. Myös sääntelyn tuomiin velvoitteisiin toivottiin enemmän perehdytystä.

Haastatteluissa nousi esille, että selkeät ja yhtenäiset toimintatavat ovat avainasemassa ja helpottavat ilmoitusten tekemistä, jolloin sisäinen raportointikynnys on matalampi. Myös asiakkaan tuntemisessa pankin sisäisiin ohjeisiin pohjautuva selkeä ja yhtenäinen näkemys tuntemisprosessista koettiin haastateltavien mielestä tärkeänä. Osassa haastatteluista nostettiin esille myös se, että organisaation vastuuhenkilöiden selkeä tiedottaminen sekä yhteistyö muiden pankkien ja viranomaisten kanssa edesauttaa epäilyttävän toiminnan paljastumista.

Avoin ja nopea tiedonvaihto työyhteisön sisällä on tärkeää. (H4)

Yhtenäisten ohjeistuksien ja menettelytapojen merkitystä ei voi tarpeeksi korostaa, jotta kaikilla on samat pelisäännöt tiedossa. (H1)

Haastateltavilta kysyttiin lopuksi, ovatko he kokeneet uhkaavia tilanteita työssään ja miten niihin on suhtauduttu yleisesti työyhteisössä. Kaksi neljästä haastateltavasta oli kokenut uhkaavia tilanteita työssään, joiden voitiin katsoa liittyneen rahanpesun epäilyihin. Osa tilanteista oli liittynyt epäilyttävistä liiketoimista tehtyihin selvityspyyntöihin tai väärennettyihin asiakirjoihin. Yleisimmin tilanteet liittyvät asiakkaiden turhautumiseen, kun pankki kieltäytyy avaamasta palveluja tai suorittamasta haluttua liiketointa. Haastateltavat kertoivat, että uhkaaviin tilanteisiin varautumiseen ja niissä toimimiseen on myös laadittu pankeissa sisäiset toimintaohjeet, joiden avulla tilanteet on saatu ratkaistua ja selvitettyä. Tilanteisiin on myös suhtauduttu tarpeeksi vakavasti. Haastatteluisi nousi esille esimiehen suhtautumisen vaikutus tilanteiden selvittämiseen. Haastateltavat mainitsivat myös yleisesti työyhteisön avun olevan tärkeää vaikeissa tai epäselvissä tilanteissa.

6 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA

Opinnäytetyön tarkoituksena oli tutkia, millainen rooli pankkialalla on rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämisessä ja millä tavoin pankit pyrkivät estämään rahanpesua ja terrorismin rahoittamista. Työn tavoitteena oli selvittää, miten viime vuosina tiukentuneen lainsäädännön velvoitteet ja aiheeseen liittyvät ilmiöt käytännössä näkyvät pankin toimihenkilöiden päivittäisessä työssä. Opinnäytetyön teoriaosuus käsitteli rahanpesua ja terrorismin rahoittamista, pankkialaa valvovia valvontaviranomaisia sekä rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen nykytilannetta Suomessa. Oikeudellinen viitekehys käsitteli pankkialan kannalta keskeisintä kansallista lainsäädäntöä, Euroopan unionin sääntelyä sekä lainsäädännön pankeille asettamia velvoitteita.

Teoriaosuudessa saatiin selville, että rahanpesu ja terrorismin rahoittaminen liittyvät keskeisenä osana järjestäytyneen rikollisuuden toimintaan ja muodostavat merkittävän uhan globaalille taloudelle. Rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estäminen Suomessa perustuu pääosin kansainvälisiin velvoitteisiin. Pankkien toimintaa sääntelee laki rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämisestä, jonka taustalla vaikuttaa rahanpesudirektiivein annettu EU:n sääntely. Laissa korostuu riskiperusteinen lähestymistapa, asiakkaan tuntemisvelvollisuus sekä selonotto- ja ilmoitusvelvollisuus epäilyttävistä liiketoimista. Pankkien tekemät ilmoitukset epäilyttävistä liiketoimista ovat olleet jatkuvassa kasvussa viime vuosien aikana, johon on varmasti vaikuttanut entisestään tiukentunut lainsäädäntö ja lisääntynyt valvonta. Rahanpesun keskeisimpinä riskeinä Suomessa pidetään muun muassa käteisrahan kuljettamista, peiteyityksiä, verkkoasioinnin lisääntymistä ja kansainvälisiä yhteyksiä. Pankkien rooli rahanpesun kanavana korostuu erityisesti rahanpesun sijoitusvaiheessa, jossa laittomat varat pyritään saamaan laillisen rahoitusjärjestelmän piiriin. Tässä vaiheessa kiinnijäämisriskiä pidetään suurimpana, jolloin pankkien tehokas toiminta rahanpesun estämiseksi on keskeisessä asemassa.

Empiirinen tutkimus toteutettiin teemahaastatteluina haastatteleamalla neljää pankissa työskentelevää toimihenkilöä. Haastatteluiden tavoitteena oli saada tietoa siitä, kuinka paljon ilmiöitä pankissa esiintyy, miten toimihenkilöt kokevat lainsäädännön vaatimukset sekä pankin sisäisten toimintatapojen ja koulutuksen laadun. Tutkimustulokset osoittivat, että haastateltavilla oli samankaltaisia näkemyksiä ja kokemuksia rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämisestä. Rahanpesuun liittyviä epäilyjä esiintyi jokaisen haastateltavan työssä säännöllisesti. Epäilyttävät liiketoimet koskivat useimmiten käteistä tai tilisiirtoihin liittyviä epäselvyyksiä. Tutkimukseen osallistuneet toimihenkilöt kokivat asiakkaan tuntemisen olevan tärkeimmässä

asemassa rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämisessä. Asiakkaan tunteminen on myös yksi lainsäädännön keskeisin velvoite. Haastateltavat kokivat asiakkaan tuntemisen auttavan parhaiten havaitsemaan muutoksia ja mahdollista poikkeavaa toimintaa asiakkaan käyttäytymisessä. Sääntelyn tuomat velvoitteet ovat lisänneet vastuuta pankin toimihenkilöiden päivittäisessä työssä sekä muuttaneet toimintatapoja. Uudet velvoitteet ovat joissakin tapauksissa tuoneet epäselvyyksiä siihen, miten erilaisissa asiakastilanteissa tulisi toimia.

Haastatteluissa haasteeksi nousi esille ilmiöiden tunnistaminen. Pankkialan näkökulmasta erityisesti terrorismin rahoittamista voidaan pitää vaikeasti havaittavana toimintana sen harvinaisuuden vuoksi. Haastateltavien työssä ei ollut ilmennyt yhtäkään suoraan terrorismin rahoittamiseen liittyvää epäilyä. Terrorismin rahoittamiseen liittyvien ilmiöiden tunnistaminen koettiin haastavana juuri konkreettisten tapausten puuttuessa. Lisääntyneen terrorismin uhan vuoksi terrorismin rahoittamisen epäilyjä on kuitenkin pidettävä mahdollisena tulevaisuudessa. Rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämiseen liittyvän koulutuksen määrän ja laadun haastateltavat kokivat osittain puutteellisena. Erityisesti ilmiöiden tunnistamiseen ja lainsäädännön vaatimuksiin vastaamiseen toivottiin lisää säännöllistä koulutusta. Tutkimukseen osallistuneet toimihenkilöt kokivat myös, että valvontaviranomaisten suorittama valvonta on viime aikoina korostunut ja sääntely tulee varmasti tiukentumaan entisestään lähivuosien aikana. Haastateltavat kokivat tutkimuksen aiheen sen vuoksi ajankohtaisena.

Rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämisen valvonnassa on tapahtunut suuri muutos viime vuosien aikana. Pankeilta on vaadittu yhä tehokkaampia toimenpiteitä rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämiseksi. Rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämiseen ja valvontaan liittyvän toiminnan järjestäminen vaatii pankeilta resursseja. Lisäksi toiminnan ylläpito vaatii aikaa ja tuo lisää kuluja. Pankkien on pidettävä yllä riskiperusteista arviointia sekä varmistettava palveluiden tehokkuus asiakkaille. Rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämistä voidaan pitää yleisesti haastavana sen moninaisuuden ja muuttuvien toimintatapojen vuoksi. Rahanpesuun liittyvä sääntely on muuttunut lähes vuosittain ja tulee varmasti muuttumaan tulevaisuudessakin. Teknologia kehittyminen luo uusia palveluja ja menetelmiä, etenkin rahanpesijöiden toimesta. Pankkien on kehitettävä toimintamallejaan jatkuvasti vastamaan sekä sääntelyn, että muuttuvan maailman vaatimuksia.

Opinnäytetyön tekijän mielestä tutkimus onnistui hyvin. Aihe oli mieluisa ja mielenkiintoinen, mikä auttoi tutkimuksen valmistumisessa. Aihevalinta tutkimuksen tekemiseen oli onnistunut sen ajankohtaisuuden ja yhteiskunnallisen merkityksen vuoksi. Työssä käytetyt lähteet olivat

pääosin viranomaislähteitä, viranomaisten dokumentteja sekä lainsäädäntöä. Ajantasaista kirjallisuutta tutkimusaiheesta oli vaikein löytää, koska useissa teoksissa tieto oli osittain vanhentunutta. Työssä käytettiin kuitenkin laajasti erilaisia verkkolähteitä ja lähteet valittiin kriittisellä tarkastelulla. Opinnäytetyön teoreettinen osuus ja tutkimuksen toteutus lisäsivät merkittävästi tekijän ymmärrystä valitusta tutkimusaiheesta ja sen taustoista. Tämä on osaltaan kehittänyt opinnäytetyön tekijän ammatillista osaamista. Opinnäytetyöllä ei ollut toimeksiantajaa, mutta tutkimusta voivat hyödyntää yleisesti pankkialalla työskentelevät henkilöt työssään.

Tutkimuksen luotettavuutta voidaan pohtia siltä kannalta, miten tutkimus vastaa sen tarkoitukseen ja tutkimusongelmaan. Tutkimus tuotti tiiviin katsauksen siihen, miten pankkiala pyrkii estämään rahanpesua ja terrorismin rahoittamista sekä siihen, miten pankeissa tulee työskennellä niiden estämiseksi. Tutkimuksen avulla saatiin myös muodostettua selkeä kuva siitä, miten asiakasrajapinnassa työskentelevät pankin toimihenkilöt kokevat rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämiseen liittyvät velvoitteensa. Haastattelun kysymykset laadittiin niin, että niissä pysyttiin riittävän yleisellä tasolla eikä käsitelty pankin sisäisiä menettelyjä liian yksityiskohtaisesti. Tämän avulla haluttiin saada mahdollisimman avoimia ja monipuolisia vastauksia. Tutkimuksen luotettavuutta arvioitaessa pitää myös huomioida se, että haastateltavia oli melko pieni määrä ja tutkimuksessa esille tulleet asiat kuvaavat vain heidän omia kokemuksiaan. Haastateltavien vastauksissa tuli kuitenkin ilmi pitkälti samat asiat ja tutkimuksen teoriaosuus tukee haastatteluista saatuja vastauksia. Toisaalta voidaan pohtia sitä, olisiko haastateltavien suurempi määrä lisännyt työn luotettavuutta ja tuonut aiheeseen myös erilaisia näkökulmia. Haastattelijoiden pienestä määrästä riippumatta tutkimusta voidaan kuitenkin pitää suhteellisen luotettavana, kun otetaan huomioon haastateltavien samankaltaiset vastaukset ja opinnäytetyön luonne.

Jatkotutkimuksena voitaisiin tutkia tarkemmin, miten pankki- ja rahoitusalan koulutus on järjestetty liittyen rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämiseen sekä sääntelyn tuomiin velvoitteisiin. Tutkimuksen avulla voitaisiin pohtia sitä, miten pankkien sisäisiä koulutusikäytäntöjä olisi mahdollista kehittää laadultaan paremmiksi ja yhtenäisemmiksi vastaamaan sääntelyn tasoa. Toisena jatkotutkimuksena voitaisiin tutkia teknologian kehityksen ja digitalisaation vaikutusta rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen menetelmiin sekä niiden estämiseen. Samalla olisi mahdollista pohtia uusia teknologian tuomia mahdollisuuksia pankkialalle. Aiheita voitaisiin tutkia myös eri ilmoitusvelvollisten näkökulmasta.

LÄHTEET

- Alasoini, T. (2021). Pankkien asiantuntijatyö digitalisaation ja EU-sääntelyn puristuksessa. *Työelämän tutkimus* 19(3), 296–321. <https://doi.org/10.37455/tt.100399>
- Aluehallintovirasto. (2021). *Riskiarvion laatiminen: Ohje ilmoitusvelvollisille*. <https://avi.fi/documents/25266232/60926372/Riskiarvion+laatiminen-ohje.pdf/fe897c08-1610-e99e-9207-e7d617d13be5/Riskiarvion+laatiminen-ohje.pdf?t=1633974833939>
- Andersén, A. (2020). *Rahanpesun estäminen*. Alma Talent.
- Euroopan komissio. (2020). *EU-lainsäädännön tyypit*. https://ec.europa.eu/info/law/law-making-process/types-eu-law_fi
- Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus (EU) 2015/847. (5.6.2015). *Euroopan unionin virallinen lehti*. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/FI/TXT/HTML/?uri=CELEX:32015R0847&from=FI>
- Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi (EU) 2015/849. (5.6.2015). *Euroopan unionin virallinen lehti*. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/FI/TXT/PDF/?uri=CELEX:32015L0849&from=FI>
- Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi (EU) 2018/843. (19.6.2018). *Euroopan unionin virallinen lehti*. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/FI/TXT/PDF/?uri=CELEX:32018L0843&from=FI>
- FATF. (2021a). History of the FATF. <https://www.fatf-gafi.org/about/historyofthefatf/>
- FATF. (2021b). High-risk and other monitored jurisdictions. [https://www.fatf-gafi.org/publications/high-riskandnon-cooperativejurisdictions/more/more-on-high-risk-and-non-cooperative-jurisdictions.html?hf=10&b=0&s=desc\(fatf_releasedate\)](https://www.fatf-gafi.org/publications/high-riskandnon-cooperativejurisdictions/more/more-on-high-risk-and-non-cooperative-jurisdictions.html?hf=10&b=0&s=desc(fatf_releasedate))
- Finanssivalvonta. (2018). *Rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estäminen: Sisäinen ohjeistus ja henkilöstön koulutus*. <https://www.finanssivalvonta.fi/pankki/rahanpesun-estaminen/riskiperusteinen-arviointi-sisainen-ohjeistus-ja-henkiloston-koulutus/>
- Finanssivalvonta. (2020a). *Kuluttajansuoja: Asiakkaan tunnistaminen ja tunteminen*. <https://www.finanssivalvonta.fi/kuluttajansuoja/asiakkaan-tunnistaminen-ja-tunteminen/>
- Finanssivalvonta. (2020b). *Valvottavatiedote 17.3.2020 – 7/2020*. <https://www.finanssivalvonta.fi/tiedotteet-ja-julkaisut/valvottavatiedotteet/2020/finanssivalvonta-on-julkaissut-yhteenedon-valvojakohtaisesta-rahanpesun-riskiarviosta/>
- Finanssivalvonta. (2021a). *Rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estäminen: Riskiarvio*. <https://www.finanssivalvonta.fi/pankki/rahanpesun-estaminen/riskiarvio/>

Finanssivalvonta. (2021b). *Rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estäminen: Selonotto- ja ilmoitusvelvollisuus*. <https://www.finanssivalvonta.fi/pankki/rahanpesun-estaminen/selonotto--ja-ilmoitusvelvollisuus/>

HE 167/2018. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi pankki- ja maksutilien valvontajärjestelmästä ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi. <https://finlex.fi/fi/esitykset/he/2018/20180167>

HE 228/2016. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämisestä, laiksi rahanpesun selvittelykeskuksesta sekä eräksi niihin liittyviksi laeiksi. <https://finlex.fi/fi/esitykset/he/2016/20160228>

HE 135/2020. Hallituksen esitys eduskunnalle terrorismin rahoittamista koskevien säännösten muuttamiseksi. <https://www.finlex.fi/fi/esitykset/he/2020/20200135>

HE 183/2020. Hallituksen esitys eduskunnalle rikoslain 1 luvun 11 §:n ja 32 luvun 11 §:n muuttamisesta. <https://www.finlex.fi/fi/esitykset/he/2020/20200183>

Heikkilä, T. (2014). *Tilastollinen tutkimus* (9. p.). Edita.

Hirsjärvi, S. & Hurme, H. (2015). *Tutkimushaastattelu: Teemahaastattelun teoria ja käytäntö* (2. p.). Gaudeamus.

Isoaho, E. & Kaski, I. (29.4.2021). *Kansallinen rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen riskiarvio 2021* (Valtiovarainministeriön julkaisuja 2021:17). Valtiovarainministeriö. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-367-715-9>

Kananen, J. (2009). *Vientikaupan maksuliikenne ja rahoitus*. (Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisuja 102). Jyväskylän ammattikorkeakoulu.

Kananen, J. (2015). *Opinnäytetyön kirjoittajan opas: Näin kirjoitat opinnäytetyön tai pro gradun alusta loppuun*. Jyväskylän ammattikorkeakoulu.

Keskusrikospoliisi. (2020). *Rahanpesun selvittelykeskuksen vuosikertomus 2020*. <https://poliisi.fi/documents/25235045/67733116/2020-Rahanpesun-selvittelykeskus-vuosikertomus-2020.pdf/e340331f-f04c-7eec-2756-111628ae368a/2020-Rahanpesun-selvittelykeskus-vuosikertomus-2020.pdf?t=1617010848853>

Lahti, R., & Koponen, P. (2007). *Talousrikokset*. (Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen julkaisuja, E-sarja N:o 16). Suomalainen Lakimiesyhdistys.

Laki Finanssivalvonnasta 878/2008.

Laki rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämisestä 444/2017.

Laki rahanpesun selvittelykeskuksesta 445/2017.

Laki varojen jäädyttämisestä terrorismin torjumiseksi 325/2013.

Lehtilä, O. (2016). *Rahanpesurikokset oikeuskäytännössä*. (Rahanpesun selvittelykeskuksen selvitys). Keskusrikospoliisi.

Palonen, U. & Laitinen, K. (2011). Näkökulmia poliittiseen, uskonnolliseen ja taloudelliseen terrorismiin. Teoksessa M. Susi, & N. Pekkala (toim.), *Terrorismin rahoitus* (s. 65–93). Poliisiammattikorkeakoulu.

Poliisi. (7.3.2019). *Rahanpesun selvittelykeskukselle tehtiin viime vuonna kymmeniä ammattimuuleihin liittyviä rahanpesuilmoituksia — KRP arvioi muulien perustaneen satoja suomalaisia pankkitilejä*. <https://poliisi.fi/-/rahanpesun-selvittelykeskukselle-tehtiin-viime-vuonna-kymmeniä-ammattimuuleihin-liittyviä-rahampesuilmoituksia-krp-arvioi-muulien-perustaneen-satoja-suomalaisia-pankkitileja>

Poliisi. (2020a). *Rahanpesu*. Haettu 8.10.2021, <https://poliisi.fi/rahanpesu>

Poliisi. (2020b). *Rahanpesun torjunta*. Haettu 11.10.2021, <https://poliisi.fi/rahanpesun-torjunta>

Portaankorva, T. (2011). Terrorismin rahoituksesta. Teoksessa M. Susi, & N. Pekkala (toim.), *Terrorismin rahoitus* (s. 33–52). Poliisiammattikorkeakoulu.

Rikoslaki 39/1889.

Sahavirta, R. (2008). *Rahanpesu rangaistavana tekona*. (Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen julkaisuja, A-sarja N:o 286). Suomalainen Lakimiesyhdistys.

Sisäministeriö. (2020). *Talousrikollisuus ja harmaa talous: Rahanpesun ja terrorismin rahoituksen torjunta*. Haettu 15.10.2021, <https://intermin.fi/rahanpesun-ja-terrorismin-rahoituksen-torjunta>

Silva, P. (2019). Recent developments in EU legislation on anti-money laundering and terrorist financing. *New Journal of European Criminal Law*, 10(1), 57–67.

Sullivan, K. (2015). *Anti-Money Laundering in a Nutshell: Awareness and Compliance for Financial Personnel and Business Managers*. Apress.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. (2018). *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi: Uudistettu laitos*. Tammi.

Ulkoministeriö. (2020). *Kansainväliset pakotteet*. Haettu 20.10.2021, <https://um.fi/pakotteet#Pankkirajoitteet>

United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC). (i.a.). *Money Laundering*. <https://www.unodc.org/unodc/en/money-laundering/overview.html>

- Valtioneuvosto. (28.6.2017). *Rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämistä koskeva lainsäädäntö voimaan*. <https://valtioneuvosto.fi/-/1410869/rahanpesun-ja-terrorismin-rahoittamisen-estamista-koskeva-lainsaadanto-voimaan>
- Valtioneuvoston asetus rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämisestä annetussa laissa tarkoitetuista merkittävistä julkisista tehtävistä 610/2019. <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2019/20190610>
- Valtiovarainministeriö. (2020). *Rahoitusmarkkinoiden sääntelyn kehittäminen: Rahanpesun estäminen*. <https://vm.fi/rahanpesun-estaminen>
- Valtiovarainministeriö. (2021). *Rahanpesusääntelyn osittaisuudistus* (Valtiovarainministeriön julkaisuja 2021:45). <http://www.urn.fi/URN:ISBN:978-952-367-506-3>
- Verohallinto. (27.9.2019). *Finanssiala: FATCA, CRS ja DAC2*. Haettu 27.10.2021, <https://www.vero.fi/yritykset-ja-yhteisot/yritystoiminta/finanssiala/fatca-crs-dac2/yleist%C3%A4-fatca/>
- Vilka, H. (2021). *Tutki ja kehitä*. (5. p.). PS-Kustannus.

LIITTEET

Liite 1. Teemahaastattelurunko

Liite 1. Teemahaastattelurunko

Taustatiedot

- Ikä, tehtävänimike, koulutus ja työkokemus

Ilmiöiden esiintyvyys ja niiden selvittäminen

- Kuinka paljon ja millaisia rahanpesuun ja terrorismin rahoittamiseen liittyviä tapahtumia tai asiakaskohtaamisia työssäsi esiintyy?
- Koetko ilmiöiden erottamisen asiakkaan normaalista toiminnasta hankalana?
- Millaisia haasteita olet kohdannut rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämiseen liittyen?

Lainsäädännön vaatimuksiin vastaaminen

- Millaisena koet lainsäädännön ja sääntelyn tuomat veloitteet?
- Miten asiakkaat suhtautuvat esimerkiksi selvityspyyntöihin ja kysymyksiin tuntemistietojen päivittämisestä?

Pankin sisäisten toimintatapojen ja koulutuksen laatu

- Onko pankin sisäiset ohjeistukset ja toimintatavat rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämiseksi mielestäsi selkeitä?
- Onko koulutuksen taso mielestäsi riittävä vai kaipaisitko lisää koulutusta rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämiseen?
- Miten mahdollisiin uhkaaviin tilanteisiin suhtaudutaan työpaikallasi? Millaisiin ilmiöihin tilanteet yleisimmin liittyvät?